
Els masos de Boadella: can Llong i ca n'Oriac. Estudi històric i arquitectònic

Esteve Canyameres i Ramoneda (ressenya històrica) / Josep M. Masagué i Torné (estudi arquitectònic)

Estudi històric arquitectònic de les masies de can Llong i ca n'Oriac de Sabadell (actualment patrimoni municipal). Inclou l'estudi de detall de les volumetries, l'aixecament planimètric i la interpretació dels elements constructius més significatius, la cronologia i l'evolució constructiva. L'estudi arquitectònic es complementa amb la ressenya històrica de la formació i l'evolució de dues masies des del segle XIII fins al segle XX. S'incideix especialment en els moments d'expansió o canvi i la reconstrucció dels arbres troncals d'hereus. Aquest estudi és una versió resumida dels dos treballs originals encarregats pel Museu d'Història de Sabadell l'any 2000.

Ressenya històrica

Del segle XI al XIII: la Boadella

Entre els topònims desapareguts del "terme" de Sant Julià d'Altura, hi ha el de *Boadella*. Aquest nom denominava la zona per on passa la Riereta, sota ca n'Ustrell, a l'alçada de ca n'Oriac i can Llong, fins a entrar al terme de la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres (terres de can Borgunyó). El topònim Boadella és esmentat en una venda de l'any 1044 a la zona de Banyeres (torre de Mossèn Oms) afrontant a migdia amb el camí que des de Sant Cristòfol (de ca n'Anglada) va a Boadella i a Sant Julià d'Altura, "*de meridie in strata qui pergit per Sancti Christofori sive a Buadella sive per Sancti Iuliani de Altura [...]*".¹

La documentació del segle XIII indica que Boadella era un més dels dominis reials del terme de Terrassa, que s'estenia per les parròquies de Sant Julià d'Altura i de Sant Vicenç de Jonqueres, afrontant al nord amb les terres del mas de la Torre —que eren un alou del monestir de Sant Llorenç del Munt—, a llevant amb terres del mas Bellver (mas Llobet de Jonqueres), a migdia amb l'alou del monestir de Santa Cecília de Montserrat (can Borgunyó) i en terres del territori de Sobarber, fins prop de la domus de Torrella (can Rull), i a ponent amb les terres del que avui és Castellarnau (l'antic mas Serra Espinaguera) i el mas Canals (antic mas Corts).

En el decurs del segle XIII, diversos documents donen notícia de persones cognominades Boadella vinculats a aquest espai de Sant Julià d'Altura. Alguns eren coetanis i potser pertanyien a la mateixa família; amb les dades documentals, però, no n'hi ha prou per establir filiacions i parentius. Potser els primers membres coneguts de la nissaga Boadella són Pocolull de Boadella i Soreta, la seva dóna, els quals van viure al final del segle XII (vegeu la figura 1).

Com en molts altres casos de masies d'aquesta zona del Vallès, la cronologia del mas Boadella es

confirma al segle XIII, amb un mas habitat i una família consolidada, identificada pel nom del mas, que ahora és un topònim.² La confirmació documental de l'existència del mas de Boadella, i el llinatge pagès que l'habita, és de l'any 1279. Es tracta del reconeixement de Maria de Boadella davant el batlle reial de Terrassa, que tenia el mas Boadella de la parròquia de Sant Julià d'Altura en senyoria directa del rei. Aquest document, esdevindrà el referent més antic per exigir els drets al·lodials i feudals a la família habitant al mas de Boadella.³

El segle XIV: el masos Boadella i Boadella del Camí

El seguiment de la documentació notarial de la primera meitat del segle XIV confirma l'existència de dues famílies i dos masos Boadella veïns. Un és el mas Boadella i l'altre el mas Boadella del Camí, perquè la casa era situada prop del camí ral de Manresa. Les històries dels dos masos des del segle XIV tenen similituds i diferències que fan que a partir d'ací es facin les ressenyes separades per a cadascun dels masos i famílies de Boadella.

A mitjan segle XIV la successió del domini útil del mas Boadella va anar a Margarida Boadella i Poal, casada amb Guillem Sabater. D'aquest matrimoni hi ha documentades dues filles, Angelina i Eulàlia Sabater i Boadella, copropietàries útils del mas. Angelina maridà amb Pere Noguera, l'hereu del mas Ginesta d'Ullastrell (actual propietat de can Sanahuja de Viladecavalls), on va anar a viure. El dia 23 de juliol del 1383 Angelina va fer donació del mas Boadella, a Bartomeu Bosc de Boadella i els seus (ja feia uns anys que habitaven com a masovers al mas de Boadella) perquè el treballés i el fes produir.⁴

Eulàlia, l'altra germana i copropietària, s'havia casat amb un fill cabaler del veí mas Boadella del Camí, en Berenguer Boadella del Camí. Es van establir al mas de les Fàbregues de Castellar del Vallès

1 Pere PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt. Diplomataris dels segles X i XI*, 3 v. Barcelona: Fundació Noguera, 1995, doc. 70, 116, 226 i 330 (any 1044).

2 Pere PUIG I USTRELL, *Capbreu primer de Bertran, acòlit, notari de Terrassa 1237-1242*, Barcelona: Fundació Noguera, 1992, doc. 115 i 915. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (d'ara endavant AHCT). *Recull d'actes*, 1237-1505, f. 33 (any 1243), 36v (any 1244) i f. 53v (any 1283). També *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1443-1448, f. 4 (any 1279).

3 AHCT. *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1443-1448, f. 4.

4 AHCT. Jacme Gili I, Llibre 20, 1380-1381, f. 10v.

(actual can Boadella). Aquesta darrera havia rebut la meitat de les terres més meridionals del mas Boadella i terres dins el terme de Jonqueres, prop del mas de la Rossella (posteriorment conegut com mas Masferrer, Paratge i finalment Borgunyó).⁵

El dia 26 de juliol de l'any 1443, Bartomeu de Masferrer àlies *Bosc*, nét de Bartomeu Bosc de Boadella, confessava al procurador del monestir de Pedralbes que tenia "*medium mansum*" del mas de Boadella de la parròquia de Sant Julià d'Altura a cens de 4 sous anualment pagador per la festa de Sant Miquel, d'acord amb la carta precària feta per Guillem de Sorelles, procurador reial al terme de

Terrassa, a favor de Maria de Boadella, als *idus* d'octubre de l'any *del Senyor* de 1279.⁶

L'any 1444, Berenguer de Boadella, Joana –vídua de Joan Boadella Major– i els seus fills –Joan i Elionor Boadella–, tots de Castellar del Vallès, com també Sança –vídua de Francesc Fruitós, casada en segones núpcies al Papiol–, van vendre les terres de la meitat del mas Boadella, tant les de Jonqueres com les de Sant Julià d'Altura a Bartomeu de Masferrer, àlies *Bosc*, "*mansi de Buadella parrochia Santcti Juliany Daltura [...] totum medium mansum vocatum de Buadella*", alou del monestir de Pedralbes a cens anualment de 4 sous, pagador per la festa de Sant Miquel.

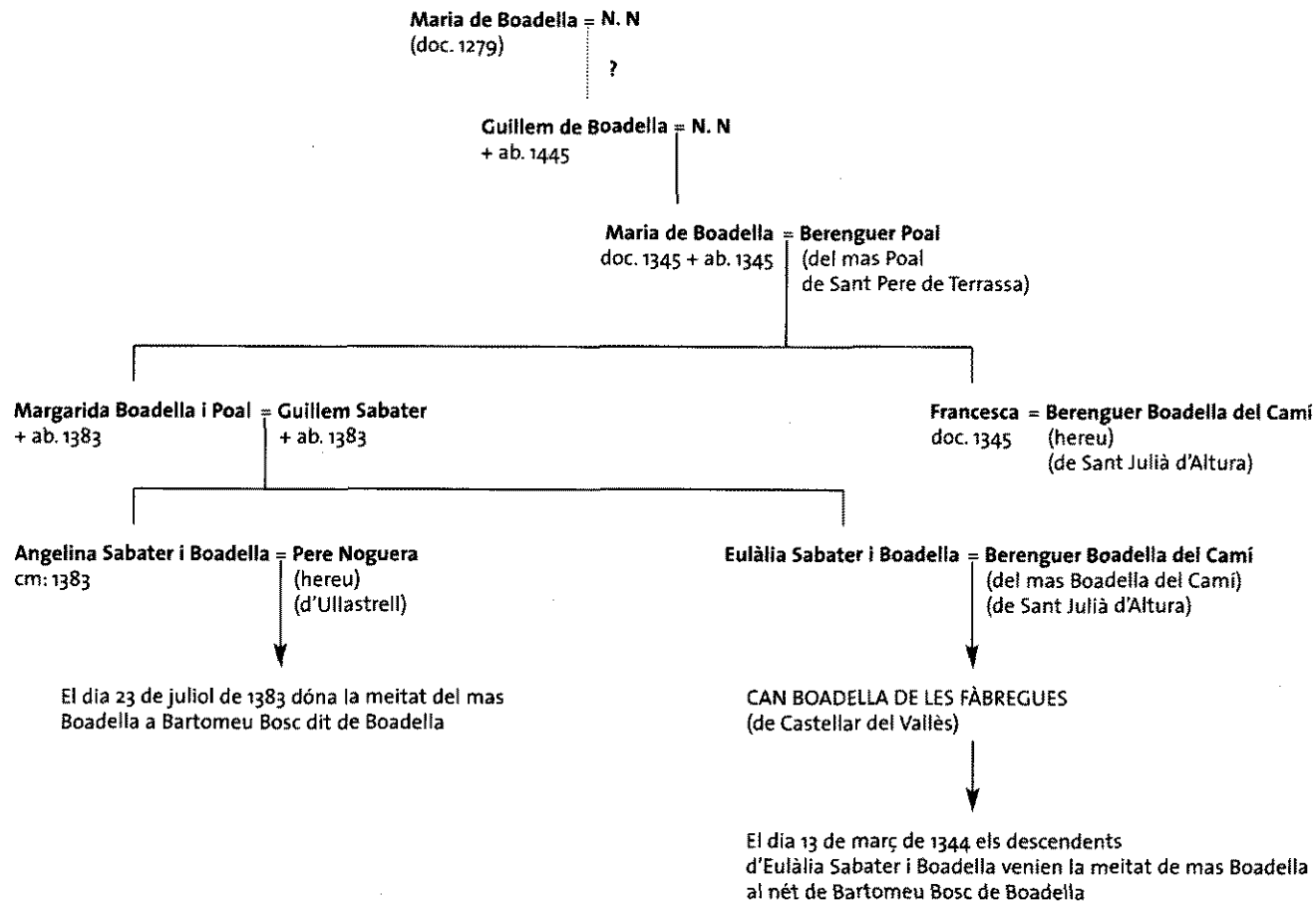

Figura 1. Línia troncal dels Boadella de Sant Julià d'Altura. Elaboració pròpia.

La segona meitat del segle xv: el final dels Bosc de Boadella i el començament dels Llong

L'any 1429, es casava a Sabadell Angelina, germana de Bartomeu Masferrer i Bosc de Boadella, pagès del mas Bosc de Boadella, amb Bartomeu Llong i Vigatà. Ell era l'hereu dels Llong, comerciants de la vila de Sabadell.⁷ L'any 1465 es casava Jaume Masferrer, l'hereu del mas de Boadella, únic fill documentat de Bartomeu de Masferrer i Bosc de Boadella.⁸ Jaume, però, va morir poc temps després de casar-se amb Eulàlia Maduixer del mas Botet (can Viver de la Torrebonica), sense descendència (vegeu la figura 2).⁹

Llavors el domini útil del mas Bosc de Boadella de Sant Julià d'Altura passà al seu cosí germà de Sabadell, Joan Llong i Masferrer, el qual anys després el deixava en herència al seu fill Joan Llong i Duran, que al final del segle xv s'hi establí amb la seva família.¹⁰

Els segles xvi i xvii: el mas Llong àlies Boadella

La nissaga Llong de Sant Julià d'Altura és dels pocs casos de famílies que mantenen baronia de forma ininterrompuda des del segle xiv al xix (successió hereditària per línia masculina sense interrupció). La reconstrucció de l'arbre troncal d'hereus evidencia estabilitat biològica (vegeu la figura 3). Hi ha successió de pares a fills sense trencament per mort prematura de l'hereu. Només es dona el cas d'un hereu sens

descendència a la segona meitat del xvi, però el succeí el seu germà segon, que continuà la nissaga al mas.

En el decurs del segle xvi els Llong adquireixen algunes peces de terres del rodal del seu mas, especialment a la banda de tramuntana, vers el mas Canals (les afrontacions a les confessions de capbreu així ho indiquen). Al mateix temps que es consolida la nova família, l'antic nom del mas Boadella serà lentament oblidat. En els documents es manté fins al segle xviii.¹¹

A la primera meitat del segle xvii les pulsacions climàtiques provoquen crisis de subsistències, anys d'inundacions –com el 1617– o de sequera –com el 1619–. Els brots epidèmics periòdics i les guerres comprometeren la viabilitat de moltes masies. L'endeutament crònic per tots aquests factors va comportar la venda de moltes masies del rodal del Vallès. Cal esmentar la casa de Torrella (can Rull), el mas Borrell (Castellarnau) i el mas Sallent (can Deu) a Sant Julià d'Altura; el mas Masferrer (can Borgunyó), el mas Llobet, el mas Canals (can Puiggener) el mas Fossar (can Català) o la Torre de Sobarber (can Feu) a Jonqueres; el mas Roqueta, el mas Isern, el mas Lletget o el mas Vendrell (can Torres del Pla) a Sabadell, el mas Bosc (can Font), el Brunet o el mas Carner del Pla a Castellar del Vallès, etc.

En aquest context és sorprenent la vitalitat dels Llong. La fortalesa econòmica i social de la família és evident, especialment en els fills de Bartomeu Llong Torrella, una generació que desenvolupa la seva vida i activitat en els anys centrals del segle xvii. De fet, l'etapa d'administració del mas per part

5 A la zona de Jonqueres limitant amb el mas Canals existia una extensió de terreny anomenada genèricament pels documents mas Boadella de les Canals. La meitat d'aquest mas Boadella de les Canals acabà incorporada a la propietat del mas Canals (Can Puiggener). AHCT. *Capbreu de Sant Pere de les Puel·les*, 1830. Confessió de Joaquim Puiggener, f. 52v.

6 AHCT. *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1443-1480, f. 4v.

7 Arxiu Històric de Sabadell (d'ara endavant AHS). Arxiu Notarial (d'ara endavant AN), Joan de Moles, *Manual*, capítols matrimonials, 1426-1431, f. 94v.

8 AHCT. Jacme Gili II, *Manual vi*, 1464-1467, f. 38v.

9 AHCT. Jacme Gili II, *Manual vii*, 1467-1472, f. 33.

10 Joan Llong morí l'any 1514 i fou enterrat al cementiri parroquial de Sant Julià d'Altura; la dona, Rafela, morí l'any 1517 i també fou enterrada a Sant Julià. AHS. Fons Eclesiàstics, Parròquia de Sant Julià d'Altura, núm. 6 [1508-1531], f. 20 i 32.

11 AHCT. *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1529-1635, f. 104. A la confessió de l'any 1578, Joan Llong confessa que té pel monestir "totum illum mansum Llonch alias Buadella cum gleva terre in qua fundatus existit". Afronta a llevant amb el camí de Terrassa a Sabadell, a migdia amb honors de Masferrer de Jonqueres, a Ponent amb honors de Montserrat Borrell i a tramuntana amb honors del confessant, d'altres senyors al·lodials. A la confessió de l'any 1604, Lluís Llong té pel monestir la "casa dita de Boadella". A la confessió de l'any 1626, Bartomeu Llong té pel monestir "el mas Llonch alies Boadella de Boadella". A la confessió de l'any 1704, Pere Joan Llong té pel monestir "el mas Llonch alies Boadella".

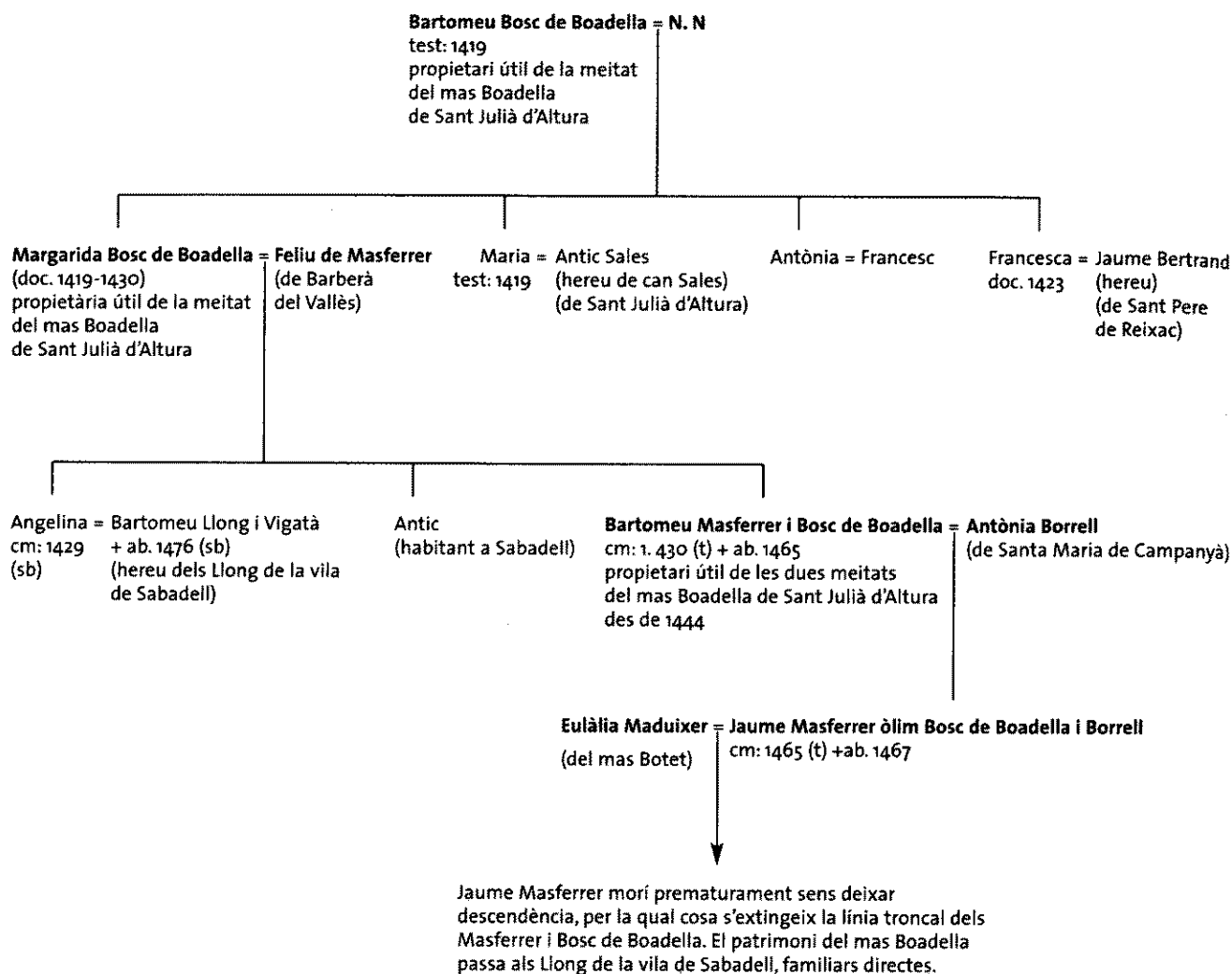

Figura 2. Línia troncal dels Bosc de Boadella i Masferrer. Elaboració pròpia.

de Joan Llong i Vinyes (1639 a 1670) coincideix amb els anys més dolents del segle XVII (les guerres contra França, la Guerra dels Segadors, l'epidèmia de pesta de 1652) i, malgrat això, és quan hi ha datades reformes a la casa (any 1649). Les filles són col·locades en matrimoni a masies del voltants i apareix la figura del fill prevere.

El segle XVIII: diferenciació pagesa i noves necessitats d'aigua

Una tendència força generalitzada des del final del segle XVII en masies de zones vitivinícoles de

Castellar del Vallès, Sant Julià d'Altura, Jonqueres, Sabadell, Santiga, Polinyà o Sentmenat és la de cercar les futures dones dels hereus entre les masies dels pobles del Vallès Oriental, amb les quals hi havia un intercanvi comercial majoritàriament de vi, gra i bestiar. Pau Llong i Coll, el darrer hereu que va viure amb els seus fills a la masia, també maridà una filla de masia del Vallès Oriental, concretament va casar-se amb Maria Margenat i Burguès, de can Burguès de Santa Eulàlia de Ronçana. Als capítols matrimonials signats a Sabadell l'any 1777, els pares de la núvia prometeren un dot de 500 lliures, i d'escriure els Llong hi aporten 150 lliures més.¹²

La quantitat del dot i l'escreix és significativa. Per tenir un referent de l'època, als capítols matrimonials de l'any 1772 entre Gabriel Canyameres, hereu de cal Viaina del carrer de Caldes, i Teresa Castellet de can Castellet de la plaça de Dalt, ambdós de famílies de pagesos de la Sagrera de Sentmenat (la seva posició social estaria al mig entre els propietaris de masia i els bracers sense terres), el dot que aporten els pares de la núvia és de 175 lliures i l'escreix que aporta el nuvi és de 50 lliures. En el mateix context, el preu d'un establiment de terra de 2,5 quarteres d'extensió a rabassa morta per plantar-hi vinya era l'any 1782 de 100 lliures. La venda dels drets de regar dos dies per setmana tres horts d'una quartera i mitja d'extensió era l'any 1779 de 103 lliures.¹³

Tot i que des del punt de vista agronòmic, el cultiu amb més expansió a la comarca en el segle XVIII fou la vinya, l'arribada i la generalització dels nous conreus americans (patata, tomàquet, blat de moro, etc.), tots conreus d'estiu amb fortes necessitats d'aigua, comportaren que la recerca i aprofitament d'aigües subterrànies fos també un tret característic d'aquest segle, especialment a la segona meitat.

La construcció de mines i els establiments d'aigües de torrents va proliferar arreu.¹⁴ En el cas de can Llong, a més, hi ha els antecedents de l'any 1367 en què "el rei Pere III va concedir a la Universitat de la vila de Sabadell el privilegi de fer portar a la vila les aigües de la font Rosella i una altra font situades entre ca n'Oriac i can Borgunyó".¹⁵ La zona de captació afectava principalment les terres de can

Borgunyó, però també terres de can Llong, les més properes a la Riereta. En aquest context, can Llong tenia una servitud dolenta i complicada, i cada intent dels Llong per artigar segons quines terres (cas de l'any 1664) o cercar aigües topava amb els interessos de la vila de Sabadell. En el decurs del segle XVIII, hi ha documentats dos conflictes, un de protagonitzat per Pere Joan Llong i Guitard l'any 1752 i un altre protagonitzat pel seu nét, Pau Llong i Coll, l'any 1786, "perquè no faci pous al lloc dit la plana d'en Llonch",¹⁶ ambdós relacionats amb la pretensió de cercar aigües per a l'ús propi.

El segle XIX: de pagesos a fabricants

El segle XIX comença amb les adquisicions de patrimoni urbà de Pau Llong i Margenat i el segon fill d'aquest, Josep. Concretament s'adquireixen dos *trossos* de terra (solars) per edificar casa al mas Oller de Sabadell, al costat del camí del convent dels Caputxins (actual carrer del Convent).¹⁷ L'any 1808 començava la Guerra del Francès i el fill hereu, Jacint Llong i Margenat, fou fet presoner pels francesos; se'l varen emportar i mai més no se'n tingué notícia. El dia 2 de febrer de 1810 moria sobtadament i sense temps de fer testament a Sabadell Pau Llong i Coll, el cap de la família.¹⁸

El segon fill, Josep Llong i Margenat, solter i "fabricant de panyos i pagès" que vivia a Sabadell, es feia càrrec del patrimoni de can Llong. El dia 7 de desembre de 1810 pagava el dot al seu germà Agustí, forner habitant a Barcelona. A l'època, Agustí encara feia constar que "fas llarga i bastant abbsolució difinició i remisió a favor de Jacinto Llonch, mon germà primogènit, en lo cas que tornia de Fransa, ahont se creu està presoner, i en lo cas de no tornar, a favor del expresat Joseph mon germa i dels seus tots drets [...]".¹⁹ El dia 27 d'agost de 1811, Maria Margenat i Burguès, la vídua de Pau Llong, feia testament en què nomenava hereu universal el fill presoner: "Deixo do i otorc ha Jacinto Llonch, mon fill i en el cas que aquest no tornia, o se sapia que sia mort, insituesch i hereu meu fas a Joseph mon fill [...]".²⁰

El cas de l'empresonament en els primers moments de la guerra de l'hereu de can Llong no és aïllat; de la mateixa època, és documentada una

12 AHS. AN, Joan Mimó i Turull, *Manual*, 1777 f. 87 (E-293).

13 Arxiu familiar Canyameres del carrer de Caldes de Sentmenat.

14 Només a tall d'exemple, a Sentmenat, en el decurs del segle XVIII, es documenta la construcció de les mines de can Bigues, can Ramoneda, can Peric, can Patxau o can Castellet de la Riba, establiments d'aigües dels torrents de Cosidor, d'en Baiell, de la riera de Sentmenat o del de Corró. Arxiu de la Corona d'Aragó. Fons del marquesat de Sentmenat.

15 Mercè ARGEMÍ, Esteve DEU, *900 anys d'història de l'aigua a Sabadell del s. XI al 1949*, Sabadell: CASSA, 1999, p. 28.

16 AHS. Fons Municipal, *Processos de l'aigua*, 1612-1791.

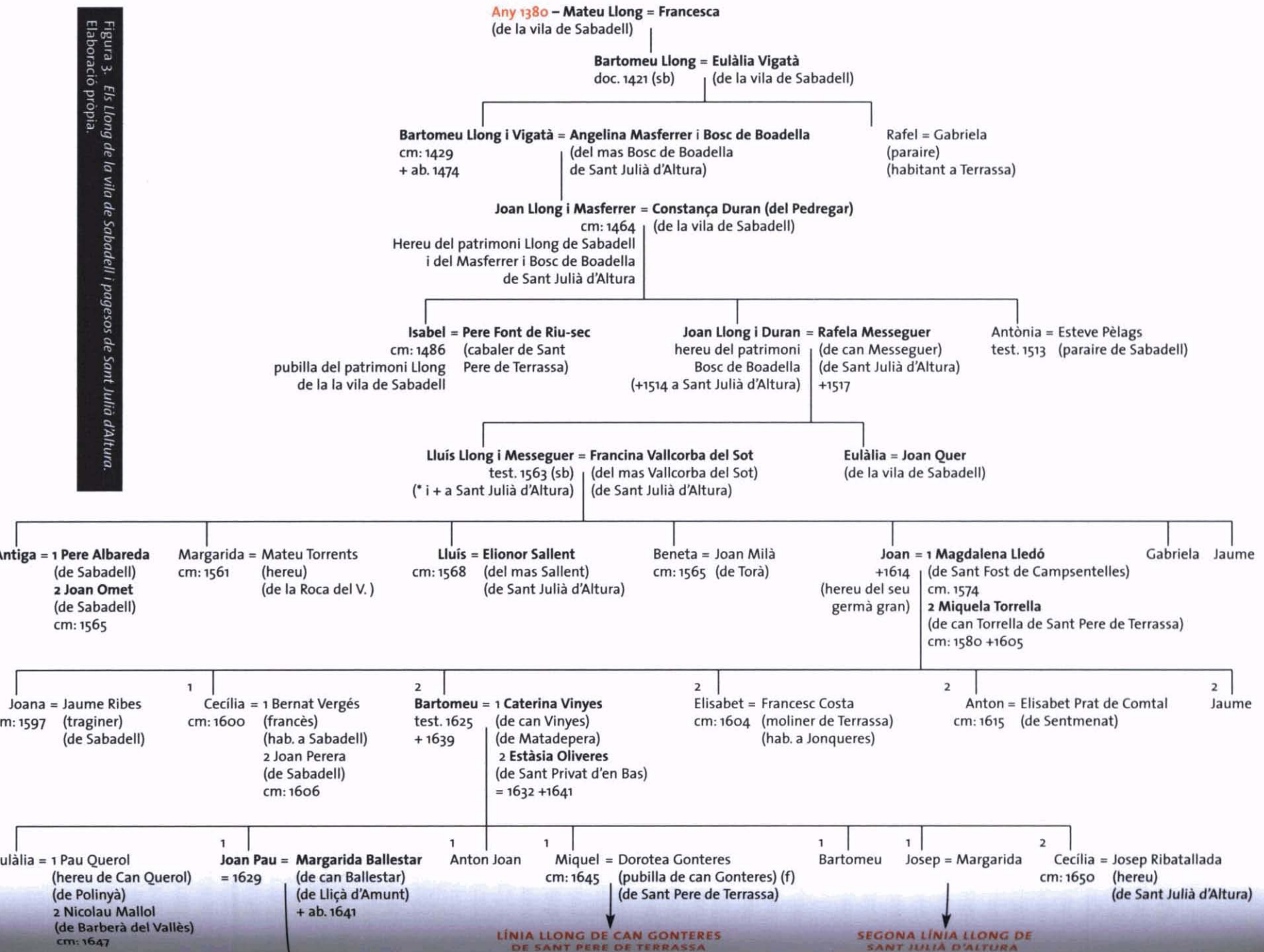
17 AHS. AN, Joan Mimó Turull, *Manual*, 1805, f. 188 (E-313).

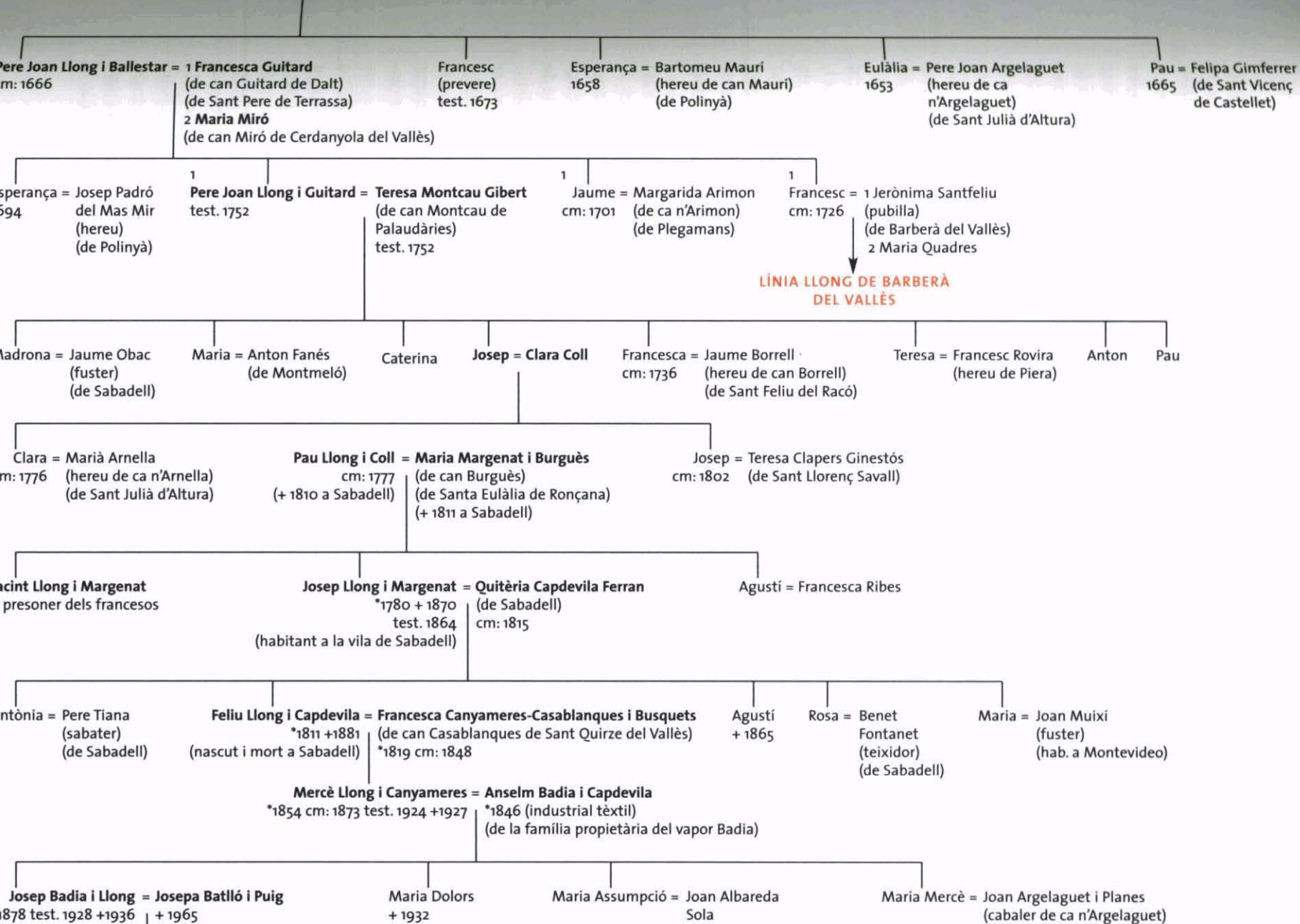
18 Registre de la Propietat de Sabadell núm. 1 (d'ara endavant RPS1), Finca 1894, tom 829, llibre 50 f. 17, inscripció primera.

19 AHS. AN, Joan Mimó Turull, *Manual*, 1808-1810, f. 13 (E-317).

20 AHS. AN, Joan Mimó Turull, *Manual*, 1814-1816, f. 201 (E 338).

Figura 3. Els Llong de la vila de Sabadell i pagesos de Sant Julià d'Altura.
Elaboració pròpia.

Josep Badia i Llong i Josepa Batlló no tingueren descendència. En morir l'any 1936 Josep Badia, el seu patrimoni passà a la vídua Josepa, que en el testament va repartir la propietat de can Llong de la parròquia de Sant Julià d'Altura entre els set nebots del seu marit, fills de les dues germanes casades. La casa de can Llong i 12 ha de terreny més, les donà en herència a "Josefa Rodriguez Alvarez". L'any 1986, l'INCASOL comprà la casa i l'any 1998 passà a propietat de l'Ajuntament de Sabadell.

situació similar que passà amb Llorenç Aiguasenos i Ferreres, el fill gran i hereu de can Senosa de Sentmenat, que morí al setge de Girona.²¹ La mort prematura de l'hereu i la substitució hereditària d'un germà ja establert i dedicat a una activitat diferent de la de pagès, la qual no deixa per tornar a la propietat rural, no és un cas aïllat al segle XIX, n'hi ha altres exemples a la zona, com ara el cas de ca n'Amat de la Muntanya, de Terrassa, en què la mort prematura de l'hereu, Josep Amat de la Font i Torres Falguera, fa recaure el patrimoni en el segon germà, Bartomeu, "fabricant de panyos" a la vila de Terrassa.²²

100 A principis de l'any 1815 Josep Llong i Margenat, "pagès i fabricant de panyos de la present vila de Sabadell", va maridar Quitèria Capdevila i Ferran. Uns mesos més tard, Josep Llong, en una complicada operació de permuta (una de les dues cases del carrer del Convent) i compravenda, adquireix una casa ruïnosa i el lluïsmo de la peça de terra contigua a la casa, al raval de Dins de Sabadell, un total de 450 m² en els quals edificarà una nova casa de baixos, planta i golfes amb eixida.²³ Ni la família ni els descendents de Josep Llong ja no tornaran a la masia, encara que en continuaran administrant de forma directa les terres i tenint la masia habitada per masovers.

L'any 1832 Josep Llong va fer els primers establiments a 100 anys per plantar vinya a un cens anual de 2/7 parts dels fruits. Concretament va fer 6 esta-

bliments, 5,68 ha situades a la parròquia de Sant Julià d'Altura i un establiment de 0,93 ha de les terres de la propietat situades a Jonqueres. Entre els anys 1836 a 1840, fa 22 establiments també a 100 anys, però aquest cop a cens anual d'1/4 part dels fruits de les vinyes. En total, 25,5 ha dins la parròquia de Sant Julià i 3,12 ha a Jonqueres. Finalment, l'any 1845 fa 6 establiments a rabassa morta també a la 1/4 part dels fruits, en total 7,36 ha més que eren la resta de terres de la propietat de can Llong, situades a la parròquia de Jonqueres.²⁴

Potser cal vincular aquestes tres etapes d'establiments a parcels a les necessitats de diners per les inversions urbanes que va fer a Sabadell. De fet, és simptomàtic que l'any 1830 adquireixi, per establiment de Joaquim de Mornau i d'Amat, un solar al carrer de les Paus on va edificar 7 cases, i que la primera i segona tongada d'establiments de terres de can Llong es situïn entre 1832 i 1840. La tercera tongada d'establiments, la de l'any 1845, coincideix amb la compra el mateix any d'un solar al carrer de Montserrat, on va edificar 7 cases de planta baixa, pis i pati.²⁵

L'any 1847 Josep Llong arriba a una concòrdia amb la Societat de Propietaris de la Mina d'Aigües de Sabadell. Un conveni pel qual es reconeixia a la societat el dret de cercar les aigües subterrànies de la finca de can Llong, com a successora dels drets de la vila de Sabadell, i a canvi Josep Llong tenia dret al subministrament d'aigua (per part de la Societat) pel valor de les dues accions (valor estimat 1.000 pessetes). A més, la Societat li reconeixia els pous que hi havia al barri de la casa de can Llong; es tancava un apartat que en el decurs de 500 anys havia portat moltes disputes i plets a la família.

Josep Llong i Margenat va morir l'any 1870 a l'edat de 90 anys, i deixava un patrimoni endreçat compost per can Llong, les 7 cases de lloguer del carrer de les Paus, les 7 cases, també de lloguer, del carrer de Montserrat, la casa del raval de Dins, un hort a l'horta Vella del Ripoll i els 35 drets reials corresponents als establiments emfitèutics de can Llong (34 fets per ell i un de l'any 1667).²⁶ El succeí el seu fill gran, Feliu Llong i Capdevila, que en el moment de la defunció del pare ja tenia 59 anys. S'havia casat l'any 1848 amb Francesca Canyameres Casablanques i Molins (de la

21 Arxiu Familiar de Can Senosa de Sentmenat, lligall de testaments.

22 Arxiu Familiar Amat Armengol de Terrassa.

23 AHS. AN, Joan Mimó Turull, *Manual*, 1814-1816, f. 13 i 20 (E-338).

24 AHS. AN, Antonio de Paz, *Protocol*, 1870, Escritura d'inventari núm. 118 (N-0011).

25 *Ibidem*.

26 RPS1. Finca 1894, tom. 829, llibre 50 f. 17, inscripció primera.

27 AHS. AN, Camil Mimó, *Manual*, 1873 (N-0087).

28 Agraïxo aquesta informació i la relació identificativa dels Llong amb el Badia a Esteve Deu i Baigual.

29 RPS1. Finca 1894, tom. 829, llibre 50 f. 28, inscripció vuitena.

30 RPS1. Finca 10297, tom. 1.192, f. 109, inscripcions 1 i 2 i finca 9069, tom. 1135, f. 73, inscripcions 1 a 3.

31 AHCT. Francesc Burguet, *Manual II*, 1352-1354, f. 61.

família propietària de can Casablanques de Sant Quirze del Vallès, can Canyameres, la Cardona i Puigxoriguer de Sentmenat i del mas Vallcorba del sot de Sant Julià d'Altura). En aquest context cal notar l'endogàmia entre aquell grup de pagesos de mas ara esdevinguts propietaris que els documents de l'època anomenaven "hacendados".

Feliu Llong Capdevila fou titular del patrimoni poc temps, des de 1870 a 1881, any en què es va morir. El succeí la seva única filla, Mercè, la qual s'havia casat el 1873 (a l'edat de 17 anys) amb Anselm Badia i Capdevila (de 27 anys), un dels fills de Josep Badia i Juncà, l'industrial propietari del vapor Badia de Sabadell. En els capítols matrimonials, Anselm Badia i el seu pare aportaven com a dot 50.000 pessetes i 5.000 d'escreix, i ella aportava tot el patrimoni dels Llong.²⁷ El maridatge de Mercè Llong i Anselm Badia significava la unió d'un membre del col·lectiu dels "hacendados" i un membre del grup social emergent dels "fabricants" tèxtils.

Mercè Llong encara va fer l'establiment de 9 quarteres de terra de can Llong "a parts" per un temps limitats de 60 anys. Llavors vindrà la fil·loxera i la conseqüent disminució d'ingressos de la finca. De fet, l'activitat principal del matrimoni Badia Llong va ser fins l'any 1907 el tèxtil, concretament el regenerat de llanes en una de les naus del vapor Badia, i varen continuar vivint a la casa del raval de Dins de Sabadell.²⁸

El segle XX: la disgregació de la propietat

Mercè Llong i Canyameres va morir a Sabadell l'any 1927, i deixà a parts iguals al fill Josep i les tres filles, Dolors, Assumpta i Mercè, tot el seu patrimoni. Josep Badia i Llong, el fill, va comprar a les seves germanes la part proporcional de la propietat de can Llong, l'any 1928, i entre 1929 i 1932 inicià la venda de petites parcel·les de terreny, en total 5,6 hectàrees. Josep Badia i Llong va morir a Barcelona l'abril del 1936. Va deixar com a hereva universal a lliure disposició la seva dona, Josepa Batlló i Puig (no havien tingut descendència). La propietat de can Llong s'havia reduït a 57 ha, i en el decurs de l'administració, primer de Josep i després de la seva vídua, havien "finit" tots els establiments de terres.

En els darrers anys de la seva vida, Josepa Batlló va iniciar un altre període de vendes de terres de la propietat de can Llong; les principals beneficiàries foren les seves cunyades (germanes del marit). Entre 1959 i 1966 (un any abans de morir), es segreguen 25 hectàrees més de terreny.

L'any 1967, després de la mort de Josepa Batlló i Puig, la finca de can Llong encara tenia 32 ha i la casa. Segons les últimes voluntats de la finada, la casa i la terra inclosa en un perímetre al voltant de la casa separat per 25 metres lineals (des de les parets exteriors) quedava a Josepa Rodríguez Álvarez, que a més rebia com a llegat la meitat de les terres de la finca un cop segregada la casa i aquests 25 metres de terra al voltant. La resta de terres de can Llong quedava per a les 7 nebodes (filles de les dues germanes del seu marit, Josep Badia i Llong).²⁹

Josefa Rodríguez va vendre les 12 ha de terra, l'any 1968, i conservà la parcel·la de 1.372 ha on hi ha la casa. L'any 1973 la Gerència de Urbanització, un organisme autònom del Ministeri de la Vivenda, inicià l'expedient d'expropiació forçosa pel pla urbanístic anomenat *Area de Actuación Sabadell-Tarrasa de Sabadell y Tarrasa*, però el projecte no reeixí. Finalment, l'Institut Català del Sòl, el dia 29 d'abril de l'any 1993, comprà la casa i les terres que l'envolten. Hi havia en marxa la primera fase del procés d'actuació urbanística del Pla Parcial de Can Llong. Amb l'aprovació i posada en marxa del procés d'urbanització l'any 1999, la casa ha passat a propietat municipal.³⁰

El mas Boadella del Camí al segle XIV

La reina Elisenda de Montcada havia dotat el monestir de Pedralbes, fundat per ella mateixa l'any 1326, amb rendes reials del terme del castell de Terrassa. En molts casos, però, eren rendes compartides amb el castlà de Terrassa. Les rendes provinents del mas Boadella del Camí eren un d'aquests casos. Era "mas soliu i afocat amb tres mals usos: cugucia, eixorquia i intestia".³¹ Els censos anuals que es pagaven al monestir de Pedralbes eren 1 parell de capons per Nadal, 16 diners per Sant Pere del mes de juny, 2 sous i 8 diners per Sant Miquel i la tasca de les peces de terra anomenades la Clota, la de sota la Clota, la

Ventolosa, la Jorba i la Parellada.³² Tot això segons la confessió del dia 1 d'agost de 1353 de Berenguer de Boadella del Camí, en la qual confessava el mas Boadella del Camí de la parròquia de Sant Julià d'Altura, davant del procurador del monestir de Pedralbes, senyor al·lodial d'aquelles terres.

A mitjan segle ja queda clara la genealogia Boadella del Camí amb Berenguer Boadella del Camí, maridat amb Francesca Boadella (del veí mas de Boadella). Són documentats tres fills d'aquest matrimoni que cal referenciar: Bernat, el fill gran que es casà al mas Corts (actual can Canals) de Sant Julià d'Altura; Guillem, que fou l'hereu (documentat com a tal des de 1390),³³ i Berenguer, el qual s'establí a Castellar del Vallès. Aquest darrer fou l'únic dels germans que perpetuà el cognom Boadella fins als nostres dies (vegeu la figura 4).

EL segle XV: l'expansió territorial i el començament dels Oriac

El segle començà amb el casament de l'hereu, Antic de Boadella i Rovira, amb una filla de la important casa del mas Corbera de Sant Martí de Sorbet (vers 1405).³⁴ Els propers anys no foren gaire bons, ja que Antic Boadella Rovira morí aviat (abans de 1426). El casament de la filla i pubilla d'Antic l'any 1426 va significar, però, una ampliació del mas Boadella, en incorporar el dot que aporta Bartomeu sa Torre del mas Vallcorba, que consistia en el veí mas de la Torre, alou de Sant Llorenç del Munt.³⁵

A la segona meitat del segle XV, el mas Boadella va quedar sense propietari útil, a causa de l'extinció biològica de la branca primogènita. El domini útil passà a una parenta de Polinyà, na Margarida Boadella-Rovira i Esglésies. Margarida era filla de Berenguer Boadella del Camí Rovira i Joana Esglésies (de Santa Maria de Toudell). Aquest matrimoni casat l'any 1437 s'havia establert al mas Rovira de Polinyà, probablement perquè els seus oncles, els Rovira de Polinyà, no havien tingut descendència. Berenguer de Boadella era el fill petit de Guillem de Boadella del Camí i Geralda Rovira.

Margarida Boadella-Rovira i Esglésies (casada abans de l'any 1465)³⁶ esdevingué propietària útil del mas Rovira de Polinyà per herència del pare. I pro-

pietària útil del mas Esglésies de Santa Maria de Toudell (actual can Tries de Toudell) per herència de la seva mare. Na Joana Esglésies havia estat instituïda hereva universal l'any 1453 pel seu germà Jaume Esglésies, el qual no havia tingut fills.³⁷

El marit de Margarida Boadella-Rovira i Esglésies, Antic Oriac, era un cabaler de la casa de ca n'Oriac de Sentmenat, en aquell moment una de les més grans i importants del terme³⁸. Aquest matrimoni rebé, probablement per adjudicació d'herència, el mas Boadella del Camí de Sant Julià d'Altura, en extingir-se la branca principal.

El fet de tenir propietats a Polinyà, Santa Maria de Toudell i Sant Julià d'Altura convertia Margarida Boadella i Antic Oriac en uns grans propietaris pagesos; amb tot, les reparticions hereditàries tornaren a disgregar el patrimoni a la propera generació. El matrimoni Oriac Boadella s'establí definitivament entre 1465 i 1478 al mas Boadella del Camí.³⁹

Margarida Boadella morí vers 1496. Al testament donava la propietat del mas Rovira al fill Francesc. La resta del seu gran patrimoni l'havia donat en vida a la filla gran i l'hereu, mitjançant els capítols matrimonials. Joana Oriac i Boadella, casada amb Pere Obac, de Sabadell, havia rebut la propietat de Santa Maria de Toudell l'any 1478. Esteve Oriac i Boadella, l'hereu, havia rebut el mas Boadella de Sant Julià d'Altura.⁴⁰

Els segles XVI i XVII: l'expansió territorial de ca n'Oriac

La consolidació dels Oriac del mas Boadella del Camí, en el decurs del segle XVI, es veu en indicadors com la substitució del nom del mas pel cognom familiar. La reconstrucció de l'arbre genealògic deixa entreveure que les generacions Oriac del segle XVI van mantenir-se en una bona situació en el món dels pagesos de mas. Els casaments dels hereus i d'altres germans i germanes segueixen les pautes habituals: les filles es casen amb els hereus de cases de pagès del rodal i els fills es casen amb pubilles o fan de menestrals a les viles dels voltants. Però destaca sobretot que l'àrea de relació va més enllà de la parròquia, del terme, de Terrassa o de Sabadell. Hi ha àmbits relacionals amb el Vallès Oriental, per exem-

ple a Granollers es va establir el cabaler Antic Oriac i Mascort, on va posar botiga.⁴¹

L'expansió territorial comença quan Gabriel Oriac compra, a carta de gràcia l'any 1531, els drets senyoriais *aliqua iura* que tenia Pere Francesc de Muntanyans al mas Boadella del Camí, com a castlà de Terrassa,⁴² i l'any 1542 també compra el mas Gelabert de la parròquia de Sant Julià d'Altura.⁴³

Els Oriac ja havien demostrat en el decurs del segle XVI interès per les terres hortives de Jonqueres; de fet, Esteve Oriac (U abans de 1531) havia tingut un dels horts sota la parròquia de Jonqueres. Però no és fins el segle XVII que aquest interès es materialitza.

De primer fou assegurar l'aigua per a la casa. D'aquí l'establiment del 1614 del batlle general de Catalunya a Bartomeu Oriac de les aigües pluvials que es recollien al camí ral de Barcelona a Manresa per conduir-les a la bassa de la casa.⁴⁴ L'establiment també pot indicar que a la casa hi havia més necessitats d'aigua per a un consum creixent, derivat segurament per l'augment del bestiar. Posteriorment, les condicions econòmiques de la família van possi-

bilitar la compra de les terres del mas Llobet de Jonqueres.

Els Llobet de Jonqueres, des del final del segle anterior, havien anat cada vegada a pitjor. L'endeutament, tot i les vendes i els establiments de les millors terres a la zona del Ripoll, no havia estat superat i s'havia convertit en crònic. Finalment, el mas Llobet fou venut en públic encant a la segona dècada del segle.⁴⁵

Els Oriac anaren comprant totes les terres del veí mas Llobet. El procés va acabar l'any 1696 amb la compra de les terres i el molí nou que havia construït el prevere Baldiri Melcior; per cert, un vell conegut de la família i de l'hereu Carles Oriac i Vilar, ja que havia estat rector de la parròquia de Sant Julià d'Altura abans de prevere beneficiat a Santa Maria del Mar de Barcelona.⁴⁶ De la generació de Carles Oriac, cal esmentar també Esperança, la germana, la qual es va casar amb Maties Amat i Volart, i foren els iniciadors de la nissaga Amat de Sabadell (falsament cognominats Amat de Palou).⁴⁷ Esperança era la besàvia paterna del confessor de Carles III i arquebisbe de Palmira, Fèlix Amat i Pont.

32 AHCT. *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1443-1480, f. 33v.

33 AHCT. Jacme Gili I, *Llibre xxxiii* (1390-1391), f. 92.

34 AHCT. Guillem Marroquí, *Manual*, 1404-1407, f. 132, època de dot.

35 AHCT. Jacme Gili II, *Manual I*, 1426-1427, f. 49.

36 AHCT. Jacme Gili III, *Manual VI*, 1464-1467, f. 24.

37 AHCT. Jacme Gili III, *Llibre de Testaments*, 1450-1508, f. 2.

38 Actualment s'anomena el *Casot de Ca n'Oriac*, i en resten dempeus algunes parets.

39 L'any 1478, ja consten habitant a Sant Julià d'Altura. AHCT. Jacme Gili III, *Manual IX*, 1476-1480, f. 91.

40 Testament de Margarida a AHS. Fons Eclesiàstics, Parròquia de Sant Julià d'Altura, núm. 5, 1489-1506, f. 5-28. Capítols matrimonials de Joana Oriac Boadella amb Pere Obac de Sabadell a AHCT. Jacme Gili III, *Manual IX*, 1476-1480, f. 91.

41 AHCT. *Capbreu del monestir de Pedralbes*, 1529-1635, f. 319.

42 *Ibidem*, f. 137v.

43 Andreu CASTELLS I PEIG, *L'art sabadellenc. Assaig de biografia local*, Sabadell: Edicions Riutort, 1961, p. 308. AHS. Fons Eclesiàstics, Parròquia de Sant Julià d'Altura, v. 24, 1687-1814, f. 174.

44 RPS1. Finca 256, tom 1016, f. 118. També Andreu CASTELLS I PEIG... *op. cit.*, p. 308.

45 AHCT. Joan Mas, *Decimus Manualis Liber*, f. 78. AHS. AN. *Manual de Jaume Rojas*, 1642, fol. 15v (pendent de signatura). A l'època de pagament de Francesc Ribatallada, com a successor del seu pare, Miquel Ribatallada, per les quantitats que encara es devien al seu pare sobre les terres del mas Llobet, s'esmenta la venda en encant públic dels béns de Pau Llobet, l'any 1625.

46 Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona. Domènec Rojas, *Liber Notulum*, 1685-1701, f. 164 i següents. La compra de Carles Oriac i Vilar, del dia 9 d'abril de 1696, comprenia en total prop de 30 quarteres de terreny, el molí fariner amb quatre moles i, dins la peça de terra que més tard serà can Garriga, probablement encara hi havia les restes del molí de Baiona.

47 Esteve CANYAMERES I RAMONEDA, "Les falsificacions nobiliàries: el cas dels Amat de Palou originaris de la vila de Sabadell", *Revista Paratge*, núm. 10 (1999), en premsa.

Berenguer Boadella del Camí = Francesca Boadella
(doc. 1345-1353)

Berenguer Boadella del Camí = Maria
doc. 1382 (t)

Bernat = Antònia Corts
(pubilla)
(de Sant Julià d'Altura)

Guillem de Boadella del Camí = Geralda Rovira
+ ab. 1406 cm: 1482
(del mas Rovira de Polinyà)

Berenguer = Eulàlia Boadella i Sabater
(+ab. 1432) (de Sant Julià d'Altura)
(senyora útil de la meitat del mas Boadella)

CAN BOADELLA DE CASTELLAR DEL VALLÈS

Antic Boadella Rovira = Eulàlia Corbera
+ ab. 1421 (de can Corbera)
cm: 1406 (de Sant Martí de Sorbet)

Maria = Antic Oliva
cm: 1407 (hereu del mas Oliva de Castellar V.)
(t)

Margarida = Bernat Oliver
cm: 1418 (hereu del mas Oliver de Castellar V.)
(t)

Gabriela = Joan Barceló
cm: 1437 (hereu de can Barceló de Rubí)
(t)

Berenguer = Joan Esglésies
cm: 1437 (t) (vidua de Garriga)
+ ab. 1465 (del mas Esglésies de Santa Maria de Toudell)
(habitant a can Rovira de Polinyà) + ab. 1465

Antònia Boadella i Corbera = Bartomeu sa Torre i Vallcorba
cm: 1421 (t) + ab. 1431 (del mas Vallcorba de Sant Julià d'Altura)
aporta per dot el mas de la Torre + ab. 1457

Joana = Pere Garriga
cm: 1434 (de Santa Coloma de Gramenet)
(t)

Eulàlia

Margarida Boadella i Esglésies = Antic Oriac
* a Polinyà (cabaler)
test. 1496 (de ca n'Oriac)
Pubilla de Can Rovira de Polinyà, del mas Esglésies de Toudell del mas Boadella del Camí i del mas de la Torre de Sant Julià d'Altura
test. 1504 (stj)

Salvador Garriga
(germanastre)
(hereu de can Garriga de Toudell)

Anton Garriga
(germanastre)
(de Toudell)

Esteve Oriac i Boadella = Caterina
+ ab 1531 test. 1543 (stj)

Joana = Pere Obac
cm: 1478 (de Sabadell)
(t)

Joan

Francesc = n. n.

Els Obac de Toudell
(actual Can Tries de Santa Maria de Toudell)

Els Rovira de Polinyà

Miquela = Joan Torre
cm: 1521 (de Mollet del V.)
(t)

Antònia = Andreu Bosc
cm: 1522 (hereu)
(t) (de Sant Julià d'Altura)

Gabriel Oriac = Eulàlia Mascaró i Umbert
cm: 1522 (de Mollet del Vallès)
(t)

Joan = Joana Jofresa Bosc
cm: 1522 (de Sentmenat)
(t)

Beneta = Joan Savau
cm: 1555 (de Sant Cugat del V.)
(t)

Antic Oriac i Mascaró = 1 M. Àngela
test. 1588 (stj) + ab. 1560
2 Joana Mascort
(de Mollet del V.)
cm: 1560 (sb)

Joan = Gabriela Vallcorba
test. 1575 (de Jonqueres)

Bartomeu

Gabriel = M. Montserrat Tiana de la Riba
cm: 1561 (pubilla de can Tiana de Ripollet)
(sb)

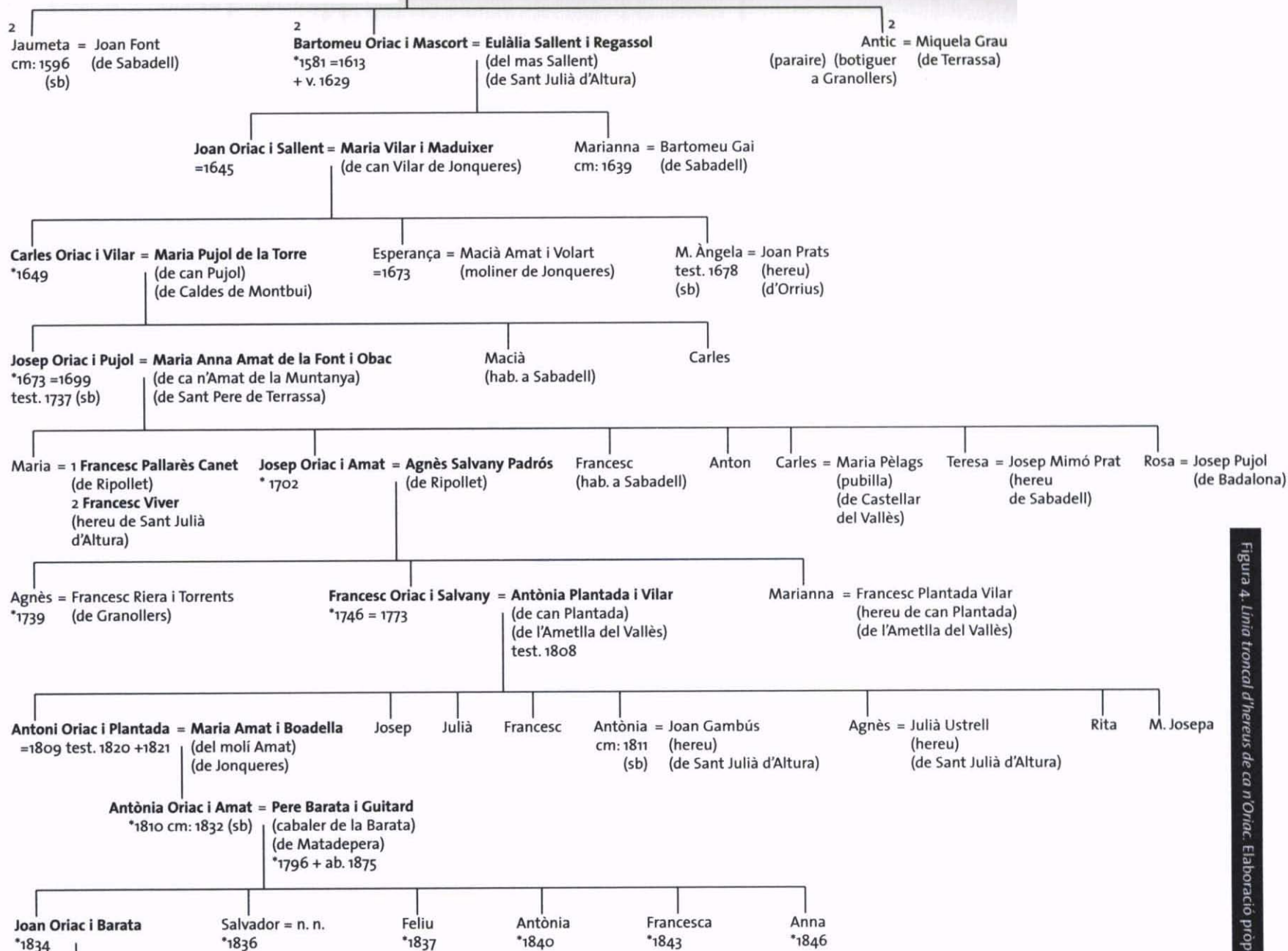

Figura 4. Línia troncal d'hereus de ca n'Oriac. Elaboració pròpia.

El dia 30 de maig de 1896 ven la propietat de ca n'Oriac a Joan Saus Fainé.

Els segles XVIII i XIX: pagesos benestants, rendisme, la fil-loxera i final d'una història pagesa

Francisco de Zamora va incloure al seu *Diario de los viajes hechos en Cataluña* la sortida del 29 de març de 1786 a Matadepera i Terrassa (amb l'estada a la Barata). Va anar-hi pel camí ral de Barcelona a Manresa. Això vol dir que va passar per la plana del Vallès, per les terres de Sant Julià d'Altuira i de ca n'Oriac. Va poder copsar el paisatge de mosaic característic de la zona: vinyes, camps, boscos i masies. Aquest aprofitament del territori i l'estructura familiar dels seus habitants el va convèncer (si hem de fer cas del seu relat). El que més el va sorprendre era el *modus vivendi* dels propietaris. Agafant com a referent la família de la Barata, explica: "no desagradará apuntar el modo de casar estas gentes sus hijos, suponiendo antes que son sumamente celosos de la igualdad en sus bodas, tanto en no decaer del estado en que se hallan como en no aspirar a bodas que puedan sacarles de su mismo estado [...]". La cita es pot fer extensiva a d'altres cases com ca n'Oriac. De fet, no indica sinó un fenomen molt característic del XVIII, la diferenciació social en el món dels pagesos.

A partir de la primeria del segle XIX la diversificació de l'activitat agrària es va decantar cada vegada més cap a la vinya. Especialment després de la mort prematura de l'hereu Antoni Oriac Plantada (U1821). Va deixar una filla menor, de nom Antònia. La vídua i la filla van anar a viure a Barcelona i els tutors i curadors de la *pubilleta*, mitjançant un procu-

rador (Pau Cardellac), van administrar el patrimoni, utilitzant les modalitats típiques de l'època: l'arrendament dels immobles i l'establiment de contractes a rabassa morta i parceria. Així comença un període d'establiments de les terres més perifèriques de la propietat, per plantar-hi vinya i recaptar *les parts*. L'arrendament del molí no era una novetat, sinó que aquesta dinàmica ja s'havia iniciat al segle XVIII.⁴⁸

Pels volts de 1845, la propietat tenia una extensió de 210 hectàrees:

*"La porción sita en el termino de San Julián de Altura, se divide en un campo secano, regadío, viña, bosque y yermo, y está situada en ella la casa de campo Oriach, antiguamente 'Boadella', señalada de número ocho y compuesta de tres cuerpos de planta baja y un piso, con su barrio frente a la misma y patio a sus lados, canales, pocilgas, pajares, bodegas, lagares, prensa y demás dependencias de uso agrícola y un estanque tras la misma de aguas pluviales y la porción correspondiente al termino de San Vicente de Junqueras, se divide en campo secano, regadío, yermo, matorrales y olivos, existiendo en ellas un edificio llamado Molino Oriach señalado de número diez y seis, antes, hoy una fábrica destinada a lavadero de lana [...]"*⁴⁹

La família d'Antònia Oriac Amat i Pere Barata Guitard va tornar-se a instal·lar a la masia després del casament, l'any 1832. Des d'allí van viure els grans esdeveniments del segle: les carlinades, les desamortitzacions, el procés d'industrialització, les servituds del subministrament d'aigua a Sabadell, el ferrocarril, etc.

48 Joan ALSINA I GIRALT, *Els molins del riu Ripoll*, Sabadell: Amics de les Arts i les Lletres, 1988, p. 34. Com a exemples d'establiments a rabassa morta, l'establiment del 20.05.1822 a Ramon Garriga (peça que serà can Garriga), AHCT. Francesc X. Huguet i Pocerull, *Manual*, 1822, f. 45.

49 RPS1. Finca 256, tom 1.016, f. 117.

50 Any 1832, Arxiu Diocesà de Barcelona. Sèrie Beneficial, *Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui*, Lligall 5. Any 1865: Andreu CASTELLS I PEIG... *op. cit.*, p. 308. Any 1887: RPS1. Finca 256, tom 1016, f. 119. Any 1896: Andreu CASTELLS I PEIG... *op. cit.*, p. 308.

51 Lluís FERNÁNDEZ I LÓPEZ, "Set itineraris per les fonts del rodal de Sabadell", *Fulls d'Història Local* (Sabadell: UES), núm. 9 (1990), p. 6.

52 *La Compañía de Aguas de Sabadell, SA (CASSA): historia y proyección al servicio de la ciudad*, Sabadell: CASSA, 1969, p. 34.

53 RPS1. Finca 256, tom 1.016, f. 119-129.

54 Lluís FERNÁNDEZ I LÓPEZ, "Set itineraris..." *op. cit.*, p. 6.

55 RPS1. Finca 256, tom 1.016, notes marginals i informació facilitada per Josep M. Masagué.

56 RPS1. Finca 256, tom 1.016, f. 128.

57 Informació facilitada per Josep M. Masagué.

Però el que potser va afectar més directament la seva economia va ser la fil·loxera. Abans de l'arribada d'aquesta plaga de les vinyes ja no anaven gaire bé de diners; des de l'any 1865 tenien hipotecat el molí. És per això que probablement la fil·loxera esdevingué el "toc de gràcia" que va ensorrar encara més l'economia de la casa. La cosa no millorà quan el fill i hereu, Joan Oriac i Barata, es va fer càrrec de la casa. L'any 1887 Joan Oriac va tornar a hipotecar la propietat i 9 anys més tard (30 de maig de 1896) la va vendre a Joan Saus Fainé.⁵⁰

El polifacètic nou propietari "va fer importants reformes a la casa i plantà de vinya una gran part de la finca, amb la intenció de dedicar-se a la producció de vins, xampany inclòs. Tot plegat va fracassar [...]".⁵¹ L'any 1910 per rendibilitzar la propietat va presentar el projecte de portada d'aigües per al subministrament de Sabadell, però fou rebutjat.⁵² La situació financera de Saus es va anar degradant i novament va hipotecar la finca. L'any 1924, per eixugar deutes, va vendre dues parts de la finca a un dels seus deutors, Anselm de Rius i Fontanilles (comerciant de Barcelona). L'any 1926, per sentència judicial, el que quedava de ca n'Oriac (en mans de Joan Saus) fou atorgat també a Anselm de Rius, pels deutes que encara no havia cobrat.

El nou propietari començà la segregació i venda de peces de terra de la propietat l'any 30 i fins el 36. Mort a l'exili a França, l'any 1937, ca n'Oriac passa a la seva vídua, Mercè Nuet i Doctor, la qual a partir de l'any 1942 torna activar la venda i segregació de parcel·les⁵³ on començarà "la construcció d'innombrables barraques que amb el temps esdevingueren cases".⁵⁴

L'any 1942 es segrega el molí Oriac, El 1943, una parcel·la que inclou l'edifici annex a ca n'Oriac és venuda per la vídua a Pere Ventura Miró. El dia 24 d'abril de 1944, s'inscriu al registre de la propietat la segregació d'una parcel·la de 4,6 ha, que inclou l'edifici de ca n'Oriac venut a Josep Batlle Batista. Isidre Solà i Girbau adquirí les parcel·les de Pere Ventura i Miró (27.07.1950) i de Josep Batlle Batista (el 24.01.1953).⁵⁵

D'aquelles 210 ha de la propietat de ca n'Oriac dels anys vint, el 1969 ja només en quedaven 77 ha en mans dels germans Anselm i Mercè de Rius i Nuet.⁵⁶

El procés de venda i urbanització va continuar fins a l'alienació de totes les terres. La casa i els

terrenys annexos han estat en mans primer d'Isidre Solà i Girbau i posteriorment del seu fill, Isidre Solà Fernández. El dia 30 de febrer de 1999, per conveni amb l'Ajuntament de Sabadell, la casa de ca n'Oriac passà a ser propietat municipal.⁵⁷

Estudi arquitectònic

Els edificis que estudiem són dos exemples del que s'entén per arquitectura popular, tot i que van ser dissenyats i construïts per professionals de la construcció, mestres d'obra o arquitectes, i que segueixen uns paràmetres preconcebuts que es repeteixen amb més o menys fidelitat per tota la geografia del principat, amb diferències, això sí, que eren determinades per la localització física i/o per l'existència d'estructures anteriors. En el nostre cas, i com veurem més endavant, tenim dos edificis amb una tipologia arquitectònica força diferent, malgrat tenir un ús i una localització topogràfica molt semblant. Si per un costat, ca n'Oriac és un edifici ordenat i auster que segueix tots els paràmetres d'aquests edificis, per contra can Llong és del tot desordenat i complex i no entra en cap de les classificacions que hi ha establertes.

Masia de ca n'Oriac

La masia de ca n'Oriac és una construcció rural de planta rectangular constituïda, bàsicament, per un edifici de tres cossos i dues alçades, que és cobert amb una teulada a dues aigües, el carener de la qual és perpendicular a la façana. Les mides de la planta són: 17,30 metres, la façana, i uns 12,30 metres de fondària. De tota manera la planta actual és força més complexa, ja que s'hi van anar afegint altres edificacions, al llarg del temps, que han donat com a resultat una planta en forma de trapezi, no del tot regular, amb una galeria porticada a la façana de ponent i un cos rectangular a llevant. A la part del darrere, a tramuntana, hom hi bastí dues naus disposades en sentit transversal: la primera, la que és a tocar de l'edifici principal, és de forma rectangular, mentre que la segona té forma trapezoïdal. Actualment estan unides per un cavall de fusta que substitueix el mur que tancava la primera. L'orientació de la casa és a sud-est i, malgrat que abans tenia com a taló de fons l'imposant volum

de la Mola, avui és ofegada pels edificis que formen el barri de Ca n'Oriac (vegeu la fotografia 1).

La disposició de tres cossos, amb la façana que genera, és el que s'ha considerat tipologia clàssica en la classificació de les masies del principat, si més no des de la publicació del treball "Estudi de la masia catalana", del qual en fou autor l'arquitecte Josep Danés i Torras.⁵⁸ Aquest estudi i "Gènesi de l'estructura arquitectònica de la masia catalana"⁵⁹ són els primers intents, dins d'un projecte molt més ambiciós promogut per la Fundació Concepció Rabell, Vda. de Romaguera, en el marc del CEC, de sistematitzar l'estudi de la masia catalana. Aquesta disposició clàssica ha sofert, al llarg del temps, diverses ampliacions i modificacions fins a arribar a l'estat actual, tot i que podem considerar que en el cos principal es manté, quasi totalment intacte, l'aspecte original.

L'edifici principal és format per tres cossos, o naus, paral·lels i disposats en sentit perpendicular a la façana principal de l'edifici. El cos central, que constitueix l'eix vertebral i funcional de l'edifici, és format per dues grans sales superposades, (vegeu la fotografia 6), amb l'entrada principal per la de la planta baixa i que, connectades per una escala, comuniquen totes les dependències de la casa. Aquestes sales són, particularment la de la planta pis, el clar exponent d'un espai sobredimensionat que, amb un ús poc definit, només són utilitzades, a la pràctica, com a distribuïdors, malgrat que més endavant les masies més opulentes donessin, a la del pis, un ús més representatiu, amb la presumptuosa denominació de menjador de les festes o de les grans celebracions. Tanmateix, al Vallès continuen sent ocupades per alguns pocs mobles i, temporalment, utilitzades com a magatzem dels productes agrícoles que produeixen.

El cos de l'esquerra és dividit en tres àmbits, dels quals, el que dona a la façana de ponent, presenta unes condicions força especials, ja que no té cap accés des de la planta baixa, els murs són cecs i sem-

bla que l'accés es feia des de la planta pis "cambra secreta" (vegeu la figura 5). Aquest últim àmbit ocupa tota l'amplada del cos, però només té una amplada d'1 m. Aquest cos es presenta molt transformat, ja que en l'últim temps era utilitzat com a espai habitable en lloc de constituir els espais d'ús agrícola o ramader com era i és usual en aquests tipus d'edificis.

El cos de la dreta era dividit també en tres àmbits. En primer lloc, el de la façana principal, que era ocupat per una espaiosa cuina. En segon lloc, el central, amb el foc a terra i un ample fumeral on aixoplugar-se, seient a l'escó, durant les llargues nits hivernals i per a les tasques de cuinar. Aquest àmbit va ser transformat, últimament, en cuina tot tancant el fumeral amb una paret. Finalment, el tercer àmbit era i va continuar sent fins que s'abandonà la masia, un rebost.

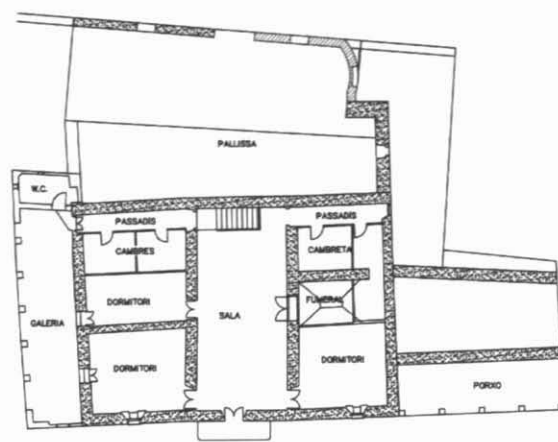
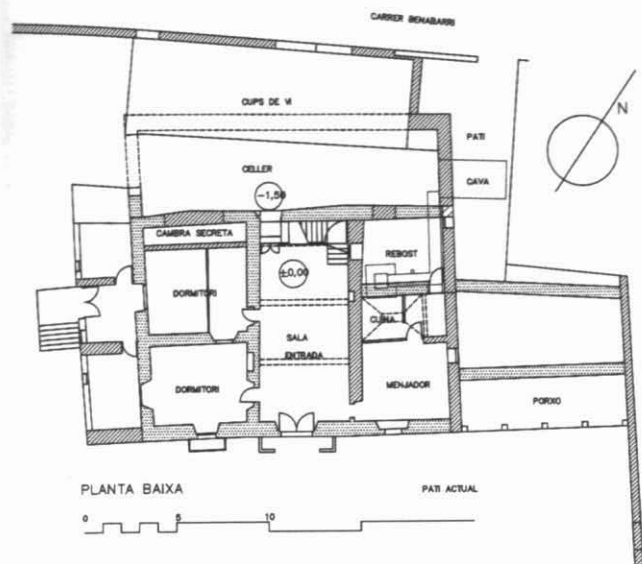
La planta pis és potser la part que va sofrir menys transformacions i continuà mantenint l'ús de dormitori als cossos laterals. El de l'esquerra és dividit en tres cambres, totes amb accés des de la sala, encara que l'última, la que té l'accés davant mateix de l'escala, va ser transformada en dues petites dependències comunicades per un passadís que donava accés a la galeria. El cos de la dreta té una disposició molt semblant, amb la diferència que la cambra central va ser anul·lada per deixar-hi passar el fumeral de la cuina. Les cambretes de les dues últimes cambres eren utilitzades pel personal contractat o els mossos.

Al costat de ponent s'hi va afegir una galeria porticada a la planta pis. Aquesta galeria és feta amb pilars i arcs de mig punt i sobre la paret de la façana s'hi aixeca un campanaret de cadireta, com si la primera part d'aquesta galeria, que no té arcada, fos una petita capelleta que donava a una de les cambres.

El cossos transversals del darrere són constituïts bàsicament pel celler, la planta baixa i pallissa la planta pis. En el primer cos hi posaven les bótes del vi i, en el segon, hi ha encara avui els cups. En aquest primer cos hi ha senyals d'una excavació que segons expliquen es va iniciar per tal de fer-hi una cava per a vi escumós. Des d'aquest cos també s'accedeix a una gruta amb sala al final d'un recorregut en escaire i fort pendent. Aquesta sala no té una definició clara i es presenta amb modificacions que, inacabades, la desfiguren.

58 Josep DANÉS I TORRAS, "Estudi de la masia catalana", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (Barcelona, 1933), p. 272-284.

59 Josep DANÉS I TORRAS, "Gènesi de l'estructura arquitectònica de la masia catalana", *Butlletí de l'Associació Excursionista Tagamanent* (1931).

- MUR DE PAREDAT
- MUR DE TÀPIA AMB SÒCOL DE PAREDAT
- MUR DE TÀPIA
- MUR DE MAÓ

PLANTA PIS

Figura 5. Ca n'Oriac, plantes de distribució i murs. Elaboració pròpia.

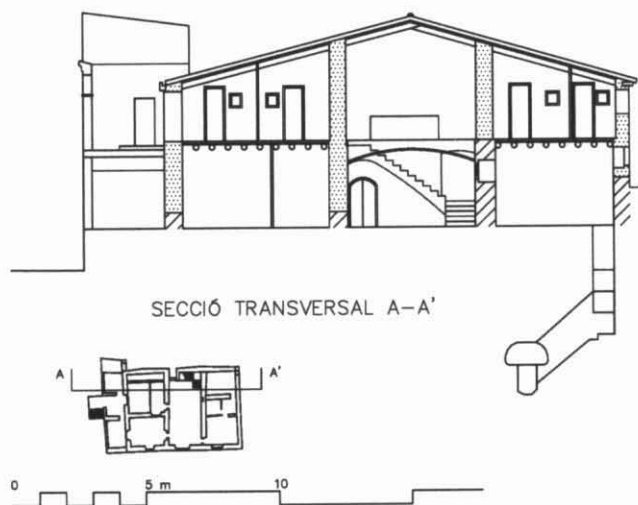

Figura 6. Ca n'Oriac, secció. Elaboració pròpia.

Fotografia 1. Ca n'Oriac entre els anys 1920-30. Autor: Fermí Abad (Arxiu de la UES).

Fotografia 2. Façana de ca n'Oriac entre els anys 1920-30. Autor: Fermí Abad (Arxiu de la UES).

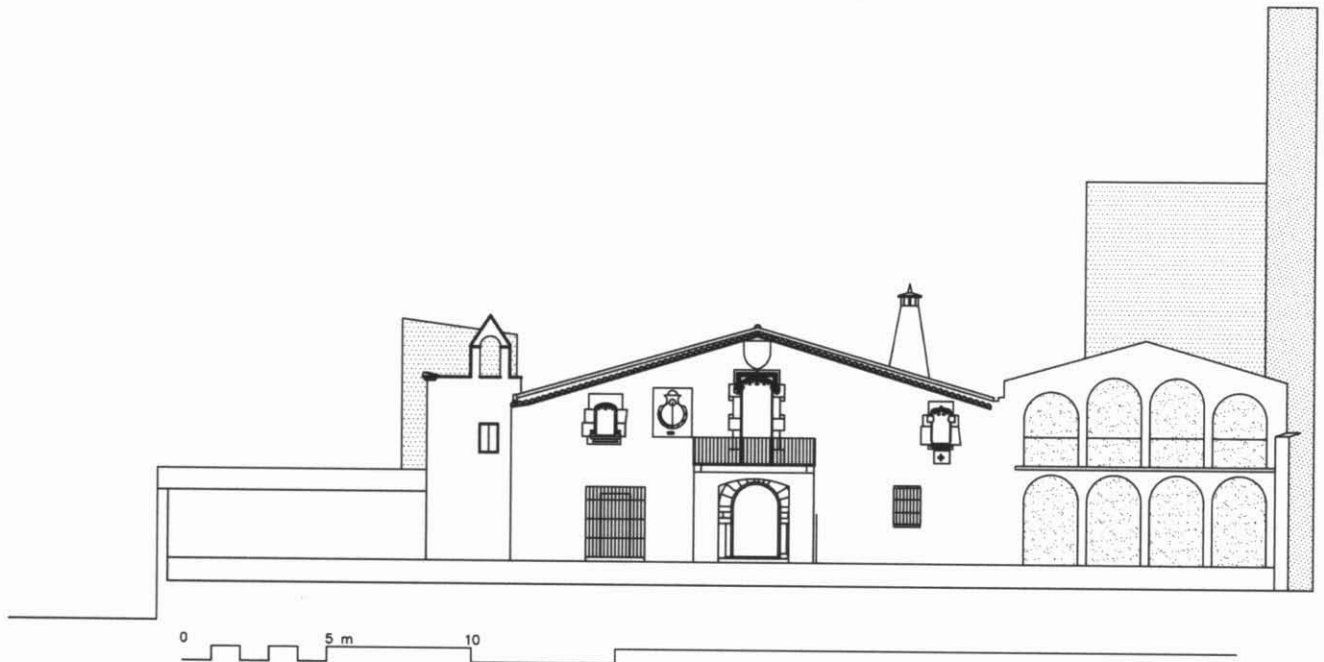

Figura 7. Ca n'Oriac, façana de migdia. Elaboració pròpia.

Estructura

L'estructura d'aquest edifici és a base de murs de càrrega i forjats unidireccionals. Els murs són, en general, de tàpia i els forjats, o sostres, de biga de fusta amb llares i cairons que aguanten el paviment.

Els murs de la planta baixa són de tàpia, la qual es basteix sobre un sòcol d'uns 60 cm d'alçària de paredat comú. Aquest sòcol tenia la funció de separar la tàpia de la humitat del subsòl. El mur de la façana de llevant és construït amb paredat fins a una alçada d'1,40-1,80 m, ja que havia de ser apte per contenir les terres que, a aquest costat, són a un nivell superior (1,40 m). El mur que separa la sala central del cos de la dreta és construït de paredat comú. Del mateix material també és construït el mur que tanca la petita cambreta del cos de l'esquerra. A la cambra que anomenem rebost hi ha una finestra, cegada, en un mur de gruix variable que havia de donar a un espai exterior i que ara donaria, si estigués oberta, a l'escala d'accés a la planta pis. La planta pis té tots els murs de tàpia i només la porxada de la façana de ponent és de maó. El maó i el reble també són presents en les connexions dels emmarcaments de pedra de les obertures amb els corresponents murs de tàpia.

Els murs que tanquen el cos posterior són, en general, de paredat comú, tot i que, pel fet d'haver reutilitzat murs preexistents, presenten una gran heterogeneïtat i s'hi barregen una gran varietat de materials, des de la tàpia, el paredat i el maó, fins a la pedra en forma de carreus.

Els sostres són constituïts per bigues sense escairar i llares de fusta. El sistema estructural és constituït per un graellat format per les bigues, amb una separació de 60 cm i les llares que, amb una separació d'uns 28/30 cm, van clavades a aquelles. Sobre les llares, es recolzen, posades en sec, les rajoles o cairons que aguanten, i regularitzen, el paviment d'acabat. Aquest és, en general, de cairons col·locats amb una capa de morter de calç pobre.

El sostre del cos central, a la planta baixa, és constituït per una volta, rebaixada, de maó de pla de dos gruixos (vegeu la figura 6). El farciment de la volta és de terra i grava, però els ronyons són farcits amb pedra i runa. Aquesta volta va substituir un forjat de fusta anterior, del qual queden encara les empremtes dels forats on es recolzaven les bigues i la

continuació del revestiment del mur que va ser tapat pels carcanyols de la volta.

La coberta és realitzada amb una estructura de bigues i llares de fusta, disposades seguint el pendent d'aquella. Com en els sostres, les llares van clavades a les bigues i mantenen una separació constant que ve determinada per les dimensions de les rajoles que s'hi recolzen. Sobre aquest conjunt es recolzen les teules, que, com era usual, són col·locades en sec.

En general, els sostres es resolen amb bigues horitzontals que es recolzen a les parets i mantenen unes distàncies modestes, que són donades per la longitud dels troncs disponibles a la zona. De tota manera, l'interès de mantenir la simetria de la façana, en un edifici de tres cossos, obligava a resoldre un doble pendent centrat entre els suports. Problema que es resolvia, generalment, amb solucions riques en imaginació, com és el cas de ca n'Oriac, on els constructors van idear una espècie d'encavallades, separades uns 60 cm i sense tirants, fetes amb dues bigues unides en el punt més alt amb un emmetxat de mitja mossa. L'estabilitat d'aquesta solució és assegurada per les llares que hi ha clavades a les bigues en formar una graella que sosté i manté dretes les encavallades.

Ornamentació

Tots els elements que es poden considerar ornamentals es concentren a la façana principal i, particularment, en el tractament de les obertures de la planta pis, les quals la caracteritzen, compositivament, com un bell exemplar representatiu de l'arquitectura rural, d'estil gòticrenaixentista, que es construïa, entre els segles XV i XVI, als nostres camps. La bellesa de la composició d'aquesta façana es basa en una gran austeritat marcada per un domini del ple sobre el buit i regulada per una simetria imperfecta generada per l'esquema funcional interior (vegeu la figura 7 i la fotografia 2).

A la planta baixa hi ha tres obertures, una de les quals, el portal d'accés, és en arc adovellat fet de pedra de gres molt ben treballada; les altres dues són dues finestres, una a cada costat, que actualment es presenten totalment modificades. La finestra de l'esquerra va ser transformada en balcó i va ser tancada amb una reixa avançada que permet la utilització d'un petit espai exterior protegit per aquesta reixa.

A la planta pis hi ha també tres obertures, les quals són rectangulars i emmarcades amb pedra de gres esculpura. Són d'un acurat estil gòtic tardà, realitzades possiblement en diferents moments. La finestra central, actualment transformada en balcó, té una llinda, d'una sola peça, formada per un arc carpanell amb guardapols o trencaaigües rectangular, el qual mostra un incipient apuntat central de clares reminiscències tardogòtiques. L'intradós de l'arc és fisonat amb quatre lòbuls que, a la vegada, contenen dos lòbuls més petits cada un. Els nervis que configuren aquests lòbuls, fets amb una motllura en forma de cavet, s'entrellacen (vegeu la fotografia 3).

L'aresta de l'arc carpanell és formada per una motllura en forma de boet, la qual arrenca d'un capitell esculpat amb motius florals. Per sota del capitell, el boet continua fins a la base tot formant una columneta a cada vèrtex dels brancals. La base d'aquesta columneta és formada per una successió de motlures que l'eixamplen tot formant una base composta que esdevé molt característica dins el gòtic català.

De tota manera, aquesta finestra va ser transformada en balcó després d'eliminar-ne l'ampit i afegir-hi les pedres que faltaven, als brancals, per tal d'assolir la nova alçada. Aquestes pedres van ser treballades amb la mateixa motllura que les existents malgrat ser de pedra diferent.

El guardapols o trencaaigües arrenca de dues impostes amb figuració zoomorfa que són adossades als capitells. La figuració representa un lleó rampant amb una disposició diferent a cada una. Aquestes impostes, juntament amb els capitells i les bases, són esculpades en blocs independents del de la llinda i del dels brancals, els quals són dividits en tres peces.

La finestra de l'esquerra (vegeu la fotografia 4) té una ornamentació semblant a la central, però és més senzilla, de mides més reduïdes i sense guardapols.

La llinda és formada per un sol bloc i corona l'obertura amb un arc carpanell que té l'intradós festonejat amb sis lòbuls. D'aquests lòbuls, els quatre centrals s'inscriuen, dos a dos, dins d'altres dos de dimensions més grans, formant el típic festonejat flamíger del gòtic tardà. L'aresta de la llinda i dels brancals és ornamentada amb una motllura, com la de la central, en forma de boet i, com en aquella, també conforma una fina columneta amb capitell floral i base compos-

ta. Aquesta finestra té els brancals formats per dos blocs, els quals inclouen, els superiors, els capitells i els inferiors, les bases.

La finestra de la dreta (vegeu la fotografia 5) és força diferent de les altres dues i no gaudeix de l'equilibri ornamental que tenen aquelles. Aquesta mostra una gran sobrietat en alguns detalls –una senzilla acanaladura en el vèrtex i la desaparició física de la base–, i en canvi aparenta una impecable i exuberant ornamentació en d'altres.

La llinda d'aquesta finestra és formada també per un sol bloc, en el qual hi ha treballat un arc conopial amb l'intradós festonejat. El festonejat que ornamenta aquesta finestra és constituït per tres lòbuls, dos de semicirculars i un, el central, conopial de ferradura. Els semicirculars es subdivideixen en dos més i el central forma un calat amb un trifoli.

L'aresta dels brancals i de l'arc conopial primari és suavitzada amb una senzilla motllura en forma de cavet.

Els capitells són formats, cada un, per un cap d'un personatge fantàstic, disposats simètricament, amb dues palmetes que li surten de la boca. Sembla que és la representació del déu Eolo. La seva factura és molt acurada i ens indica ja una ornamentació de clares influències renaixentistes, les quals no són tan clares en les altres dues.

El replanell o clavellinera de la finestra és format per un bloc de pedra motllurada, amb un tor i una escòcia acabada amb un prim bossell.

A l'ampit s'obre una espillera en forma de creu grega, element força usual que servia per ventilar l'interior.

Aquestes finestres tenen a l'interior els clàssics festejadors.

Cronologia

La determinació de la cronologia d'aquest edifici ens planteja uns problemes que, en un principi i amb les dades disponibles actualment, fa difícil poder donar-hi una resposta que ens satisfaci plenament. Sembla que podríem aproximar un inici, d'aquest edifici, en les estructures existents al cos de la dreta, a la zona de la cuina i el rebost, que posteriorment es remodelaria i ampliaria fins a assolir més o menys l'edifici actual. L'anàlisi de l'estructura dels murs de la zona de la cuina, de paredat comú amb molt de morter de calç,

Fotografia 3. *Ca n'Oriac, detall de la llinda de la finestra central.* Autor: Josep M. Masagué.

Fotografia 4. *Detall de la finestra de l'esquerra.* Autor: Josep M. Masagué.

Fotografia 5. *Detall de la finestra de la dreta.* Autor: Josep M. Masagué.

113

Fotografia 6. *Ca n'Oriac, interior, sala central planta baixa.* Autor: Josep M. Masagué.

Fotografia 7. Vista general de can Llong. Autor: Josep M. Masagué.

Fotografia 8. Can Llong, façana. Autor: Josep M. Masagué.

114

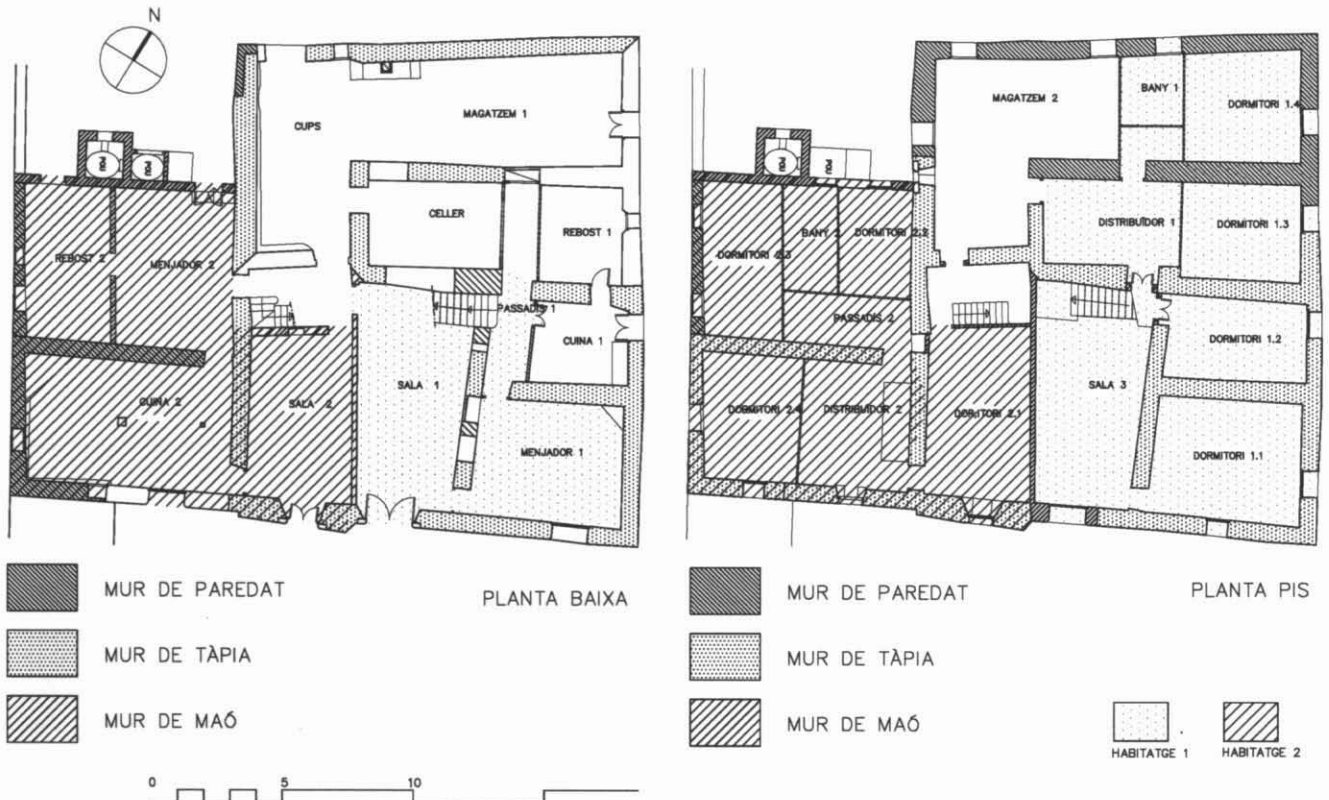

Figura 8. Can Llong, plantes de distribució i murs. Elaboració pròpia.

ens dona un aparell que no sembla que es pugui datar d'abans dels segles XVI-XVII. La construcció de l'edifici actual, si ens basem en els elements arquitectònics que l'ornamenten, s'hauria de situar, precisament, en el transcurs del primer d'aquests dos segles.

De tota manera, també pot passar que es faci la gran remodelació o ampliació durant el segle XVII i s'aprofitin, com solia passar, elements existents de les edificacions anteriors. Això podria explicar la diferència entre les finestres, central i esquerra, més antigues (segle XVI), amb la de la dreta, que es pot considerar ja del segle XVII.

Que aquest edifici no és cos uniforme o bastit d'un sol cop ho palesen les diverses modificacions i reformes interiors, que podem observar en antigues obertures, portes o finestres avui cegades, que de tota manera tampoc no tindrien connexió lògica amb l'estructura actual. A la planta baixa s'han descobert diversos armaris, paredats, que aprofitaven antigues obertures, com ara la que hi ha a la paret de llevant de la cuina que dona a l'edifici porxat. Aquesta és l'obertura d'una porta amb una estructura que ens indica que l'espai on hi ha la cuina era llavors la part més forana o pública, mentre que la més interior o íntima estaria situada on ara hi ha l'edifici porxat o, dit d'una altra manera, que la porta s'obria cap a una cambra avui inexistent. Al rebost hi ha també una finestra, tapiada, que quan era en ús tenia l'exterior on avui hi ha l'escala que dona accés a la planta superior.

Aquests elements ens dibuixen un edifici en forma de *ela*, d'una sola planta, tot i que possiblement tenia alguna part amb dues plantes, que s'adossava a un marge que formava la topografia. Aquesta tipologia d'edificacions es considera que era força usual, amb més o menys complexitat, entre els segles XI i XVI. Les edificacions eren constituïdes per petits edificis, generalment d'una sola planta, arrecerades a un marge natural o artificial que els protegia de les inclemències dominants. Aquest primer edifici es remodelà totalment i passà a integrar-se dins el nou edifici, formant part d'un dels cossos de la nova construcció. La part que formava l'altra ala de la *ela* devia quedar com un annex que desaparegué o es transformà quan s'afegí el porxo a l'edifici porxat de llevant.

Tanmateix, aquest primer edifici devia tenir ja una certa importància si tenim en compte les dues finestres que van ser transportades al nou edifici.

No queda clar quan s'amplia el cos transversal, ja que els llocs on hi podria haver els senyals d'aquesta ampliació es presenten actualment molt transformats. De tota manera, sí que queda més clara la transformació i ampliació d'aquest cos, que el va deixar en l'estat actual, que es devia realitzar al final del segle XIX. Durant aquest moment hem de situar, també, la construcció de la porxada de ponent i la doble porxada de l'edifici de llevant.

Masia de can Llong

La masia de can Llong és constituïda bàsicament per un edifici de planta rectangular, lleugerament trapezoïdal, i dues alçades, coberta amb una complexa teulada a quatre aigües que dona, a diferència de ca n'Oriac, una façana rectangular amb els dos extrems en pendent (vegeu la fotografia 8). Les mesures d'aquesta planta són: 19,52 m, la façana de llevant; 17,86 m la de ponent; 15,69 m la de migdia, i 15,31 m la de tramuntana. Al costat de ponent té adossada una construcció rectangular de 8,37 m d'amplada, corresponent a la façana de migdia i de 12,31 m de fondària. L'edifici és dins un clos rectangular, protegit per altes parets, part de les quals són aprofitades per adossar-hi diverses construccions auxiliars (vegeu la fotografia 7).

La planta de can Llong és prou complexa i poc racional per evidenciar una estructura original molt diferent de l'edifici que podem examinar avui, però que, en definitiva, va determinar les característiques estructurals de l'edifici actual.

Actualment hem de descriure la masia com un edifici constituït per quatre cossos perpendiculars a la façana principal (vegeu la figura 8) i dos de transversals a la part posterior. De tota manera, aquesta distribució no és regular, encara que hi ha diferències molt notables en les amplades dels cossos i els transversals tampoc no ocupen tota l'amplada dels anteriors. Les diferents reformes que, al llarg del temps, ha sofert l'edifici han emmascarat l'estructura original i ens han deixat un edifici dividit en dos habitatges independents amb els espais completament transformats. La comunicació vertical es realitza mitjançant dues escales situades al fons de les dues sales centrals, corresponents cada una a un habitatge diferent, tot i que sembla que hi havia comunicació física entre els habitatges.

Dels quatre cossos que donen a la façana, n'hi ha tres que tenen unes característiques que els fan especials, els dos centrals, perquè són separats per una paret de maó i sembla que provinguin de la divisió d'una gran sala, i el de l'esquerra perquè sembla que s'hagi format per l'ampliació lateral d'un cos més estret del qual s'hauria eliminat el mur exterior, que hauria estat substituït per un pilar i una jàssera.

A la part del darrere es formen tres cossos, dos cossos transversals, que ocupen l'amplada dels dos cossos de la dreta, i un tercer que és la continuació del segon cos central esquerre.

116 La distribució interior d'aquest edifici queda totalment subjecta a la distribució estructural dels cossos que hem descrit en els paràgrafs anteriors, encara que hi ha subdivisions que hi creen subespais. De tota manera, la distribució que podem observar s'adapta a l'ús bifamiliar de l'edifici que ja hem comentat, de manera que hi ha un habitatge que ocupa la major part de l'edifici principal i l'altre ocupa la resta i tot l'edifici lateral. També sembla que compartien les zones de la part posterior que tenien un ús agrícola.

La distribució del primer habitatge s'origina en el cos central dret, que amb la funció d'entrada principal i distribuïdor dóna accés al cos de la dreta, on hi ha un menjador i la cuina, i a la part posterior de l'edifici. Un passadís comunica aquelles dependències amb l'escala que puja al pis i amb el primer cos de la part del darrere. A la planta primera es repeteix l'esquema estructural de la planta baixa amb la sala, en el cos central dret, que fa de distribuïdor, i les habitacions que es distribueixen entre el cos de la dreta i els dos posteriors.

El segon habitatge es desenvolupa a l'entorn de l'altra sala, la del cos central esquerre, des d'on es dóna accés, per un costat, a la cuina i menjador situats al cos de l'esquerra i, per l'altre, pel fons de la sala, a la zona de treball agrícola. Aquesta sala té reduïda la superfície per haver-hi construït una escala amb un ús no gaire clar, per tal com a la cuina ja hi ha una altra escala que dóna accés als dormitoris d'aquest habitatge. Tanmateix, sembla que la primera escala era compartida pels dos habitatges i que s'uti-

litzava per accedir a les zones d'emmagatzematge situades a la part posterior de l'edifici.

Davant el clos que tanca la casa hi havia l'era que, tot i ser quasi sencera, ha estat recentment eliminada per fer-hi un vial de la nova urbanització de la zona.

Estructura

L'estructura d'aquest edifici és a base de murs de càrrega i forjats unidireccionals. L'edifici principal té els murs, en general, de tàpia, la qual és construïda sobre un sòcol de paredat comú, fet amb reble i morter de calç, amb la funció de separar la tàpia de la humitat del subsòl. L'alçada d'aquest sòcol varia entre els 60 cm, als cossos de la part posterior, fins a 50 m, de la façana de llevant. Hi ha un fragment de mur, a l'angle nord-oest de l'edifici principal, realitzat amb pedra tallada, d'uns 2 m de llargada, amb cantoneres als dos extrems. Les pedres cantoneres són tallades i les del mur són només partides per tal d'aplanar la cara que ha de quedar vista i fer d'aquesta manera un parament més o menys uniforme que faciliti l'aplicació del revestiment. El material d'unió d'aquest fragment de mur és el fang i presenta unes juntes fines. Hi ha altres restes de murs fets amb pedra tallada a altres zones, però el material d'unió és de morter de calç.

La separació de les sales centrals és una paret de maó massís, d'unes dimensions poc usuals, 31 x 15 x 9 cm.

A la planta pis els murs són de tàpia excepte en el segon cos de la part posterior, on els murs són de paredat comú barrejat amb maó. La tàpia és constituïda per argila barrejada amb palla o pedra i encofrada amb tapieres de 2 x 0,90 m. Al mur de tramuntana del primer cos transversal, la tàpia és del tipus de terra crestada.⁶⁰ Aquest tipus de tàpia consisteix a revestir les tapieres amb morter de calç abans de farcir-les de terra, de manera que un cop desencofrada la paret ja queda arrebossada. L'aspecte que presenta aquesta tàpia és la d'un mur amb capes alternades de terra i calç, tot i que la que podria ser una capa de calç és només una acumulació de morter de calç que penetra dins la tàpia amb el mateix procés d'execució. El revestiment de les tapieres es va fent a mesura que es puja la tàpia (vegeu la figura 9), és a dir per

60 Fermín FONT, Pere HIDALGO, "El tapial, una tècnica constructiva mil·lenària", COAATC, Castelló, 1991.

Fotografia 9. Can Llong. Interior, sala central dreta. Autor: Josep M. Masagué.

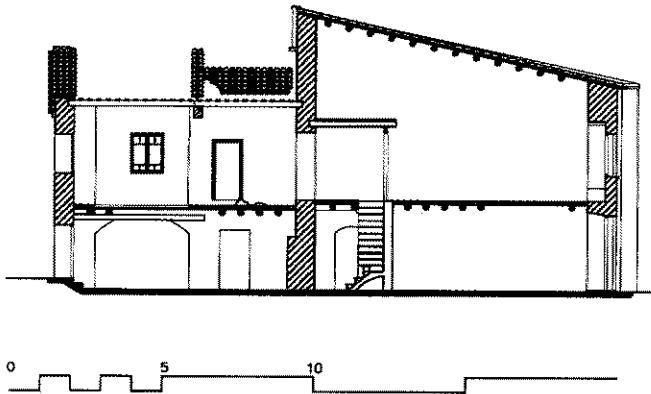

Figura 9. Can Llong, secció. Elaboració pròpia.

118

tongades, pràcticament iguals que les de la tàpia i que en procedir al piconar les diferents tongades de terra es formen aquestes acumulacions de morter entre capes. Aquesta circumstància ajuda, de fet, a garantir l'adherència entre el revestiment i el suport de terra.

Els murs del cos de l'esquerra són realitzats, els de la planta baixa, amb paredat comú, el qual barreja el reble amb maons, teules trencades i morter de calç. Els murs de la planta pis són de tàpia, la qual és feta a base de filades horitzontals d'argila, amb un gruix de 12/15 cm, i filades de maó intercalades. El mur de la façana de tramuntana d'aquest edifici és de maó massís i fet conjuntament amb el brocal i torre del pou.

El maó i el reble també són presents en les connexions dels emmarcaments de pedra de les obertures amb els corresponents murs de tàpia.

Tot i els pocs sostres que es mantenen *in situ*, podem veure la diversitat de sistemes constructius que van ser utilitzats en les diferents reformes que ha sofert l'edifici. El més general és el que és constituït per bigues sense escairar i llates de fusta disposades en sentit ortogonal a les bigues. Les bigues són col·locades amb una separació de 55/65 cm i les llates, de 28/30 cm, separació determinada per les mides de les rajoles que s'hi recolzen. Les llates van clavades a les bigues i a sobre s'hi recolzen, posades en sec, les rajoles o cairons que han de rebre, mitjançant una capa de terra i sorra, el paviment d'acabat, que en general és de cairons, encara que també n'hi ha amb rajoles rectangulars disposades en forma d'espina de peix. Tots aquests sostres tenen, a més a més, un paviment de mosaic hidràulic col·locat amb morter sobre

l'antic. El sostre del menjador 1, el rebost i la cambra que anomenem "celler" tenen el sostre construït amb un sistema molt poc convencional, el qual és constituït per les bigues de fusta, sense esquadrar, que suporten directament una solera, les rajoles i el paviment d'acabat sense reduir la distància entre bigues amb llates. Les rajoles es col·loquen amb ciment ràpid. El menjador 1 té les bigues escairades i amb una senzilla motllura en forma de boet en els cantells inferiors. El sostre d'aquesta dependència és format per tres gruixos de rajola i el paviment d'acabat.

La coberta és feta amb una estructura de bigues i llates de fusta. Les bigues són sense escairar, moltes vegades són bigues recuperades d'altres llocs, i col·locades a una distància mitjana de 60/70 cm. En sentit transversal a les bigues es col·loquen les llates, clavades a les bigues, que mantenen una separació constant d'uns 28/30 cm. Sobre aquest conjunt s'hi recolzaven les rajoles o cairons i les teules que, com és usual, eren col·locades en sec.

L'estructura de les parets permeten construir els sostres amb bigues que es recolzen de paret a paret mantenint distàncies modestes, que són determinades per la longitud de les bigues disponibles a la zona.

Només a les últimes reformes es van introduir nous materials com ara les bigues de ciment i els reforçaments de ferro.

Ornamentació

Les façanes són senzilles, amb obertures rectangulars, sense cap ornamentació, només la façana de ponent té una finestra a la planta pis que és emmarcada amb

Figura 10. Can Llong, façana principal. Elaboració pròpia.

pedra treballada amb les arestes bisellades. Aquesta obertura manté encara la clavellinera bisellada i un estrany mig festejador a l'interior. Els dos portals de la façana principal són d'arc de mig punt fets amb maó bisellat. A la façana de llevant, hi ha una finestreta emmarcada, també, amb maó bisellat, però de forma rectangular amb la llinda recta, un "arc a nivell", de maó disposat a sardinell. Només hi ha dues finestres de la façana principal que han conservat el festejador, l'una al dormitori del cos de l'esquerra i l'altra al distribuïdor de sobre la cuina 2. Els festejadors es situen dins el cap-i-alt de l'obertura i tenen els pedrissos de pedra bisellada. La majoria de les obertures van ser modificades en un moment determinat quan van traslladar la fusteria a la cara interior dels murs. Hi ha restes d'una llinda d'un dels emmarcaments corresponents a aquestes finestres sobre una de les finestres de la façana de migdia, que és feta de pedra treballada amb motllura i guardapols. Sembla que és situada a l'emplaçament original, tot i que va ser paredada i substituïda per l'actual, que la van desplaçar lleugerament. Podem assegurar que es tracta d'una finestra de tipologia rectangular amb arestes motllurades i guardapols en relleu, que eren usats en el segle XVII.

Dins d'aquest apartat podem incloure dos elements que no eren estrictament ornamentals, sinó més aviat elements datadors. Es tracta de dues rajoles, l'una situada actualment a la tanca forana, en una de les pilastres del portal d'entrada, i l'altra situada també a la tanca forana a la façana de ponent, encara que actualment és guardada al Museu d'Història de Sabadell (vegeu la figura 10).

La primera de les rajoles té gravat en incís un nom i una data sota una creu grega potenciada; el nom és d'un dels propietaris de la casa, Joan Pau Llonch, i la data és, 1649. La segona té gravada només la data, 1649, sota també d'una creu potenciada, que en aquest cas sembla llatina.

Cronologia

La determinació de la cronologia d'aquest edifici se'ns planteja amb una certa dificultat a causa de l'estat que presenta, que no ha permès fer un estudi dels murs al nivell que seria necessari.

Malgrat que les característiques dels murs en general fan pensar en una construcció força uniforme feta entre els segles XVII i XVIII, la disposició irregular d'aquests sembla indicar l'existència d'estructures anteriors, les quals van forçar aquesta irregularitat. De fet, a l'angle nord-oest de l'edifici hi ha un fragment de mur de pedra que és acabat pels dos extrems amb pedra carejada. La tipologia d'aquest mur fa pensar en una construcció del segle XVI, segons sembla corroborar-ho un fragment de ceràmica del tipus reflex metàl·lic que es va trobar a l'interior del mur.

Sembla que es podria definir un edifici inicial, possiblement del segle XVII, que estaria format per la part davantera de l'edifici principal, que seria més tard ampliat amb els cossos de la part posterior; segurament es construïren successivament fins el segle XIX. La tipologia de la finestra de pedra de la façana de ponent és característica d'aquest segle. Posteriorment es construí l'edifici lateral, primer com a construcció agrícola i/o ramadera i finalment com a residencial.

L'anàlisi dels murs, tot i no poder ser completa, com ja s'ha dit abans, palesa les diverses modificacions i reformes interiors que ha sofert aquest edifici al llarg del temps. Ho podem observar en antigues obertures, portes o finestres avui paredades, que de tota manera tampoc no tenen connexió lògica amb l'estructura actual.

Dins l'edifici principal hi ha les dues sales centrals, que són separades per una paret de maó que, tant pot ser una reforma que va substituir el mur de tàpia anterior o que sigui el resultat de dividir una gran sala anterior, en no poder disposar de les jàsseres necessàries per cobrir-la. Tenim sales de característiques semblants a Can Deu i sembla que també a Can Rull, tot i que en aquest cas ara també és partida.

L'estudi exhaustiu d'aquests edificis fa imprescindible que, juntament amb la investigació documental i arquitectònica, es realitzi també una prospecció arqueològica del subsòl. ●

120

Bibliografia

Miquel AGUSTÍ. *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*. Barcelona: Alta Fulla, 1988.

Joan ALSINA I GIRALT. *Índex de topònims de Sabadell i el seu terme fins a la darrerria del segle XVIII*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1988.

Joan ALSINA I GIRALT. *Els molins del riu Ripoll*. Sabadell: Amics de les Arts i de les Lletres, 1988.

Mercè ARGEMÍ I RELAT, Esteve DEU I BAIGUAL. *900 anys d'història de l'aigua a Sabadell, del s. XI al 1949*. Sabadell: CASSA, 1999.

Carme BARBANY [et al.], *De la balma a la masia. L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental*. Granollers: Museu de Granollers, 1996.

Joaquim de CAMPS I ARBOIX. *Les cases pairals catalanes*. Barcelona: Destino, 1977.

Joaquim de CAMPS I ARBOIX. *La masia catalana. Història. Arquitectura. Sociologia*. Barcelona: AEDOS, 1959.

Andreu CASTELLS I PEIG. *L'art sabadellenc. Assaig de biografia local*. Sabadell: Edicions Riutort, 1961.

Antonio CASTRO VILLALBA. *Historia de la construcción arquitectónica*. Barcelona: UPC, 1995.

Catalunya al Diccionario geográfico de Pascual Madoz. Barcelona: Curial, 1985.

La Compañía de Aguas de Sabadell, SA: (CASSA) Història i projecció al servei de la ciutat. Sabadell: CASSA, 1969.

Jaume R. COSTA I PALLEJÀ. *El Consell Comarcal a l'antic hospital*. Tarragona: Consell Comarcal del Tarragonès, 1995.

Joan CURÓS I VILA. *Arquitectura rural de la Garrotxa. Estudi estructural*. Girona: Diputació de Girona, 1994.

Josep DANÉS I TORRAS. "Estudi de la masia catalana". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933.

Lluís FERNÁNDEZ I LÒPEZ. *Set itineraris per les fonts del rodal de Sabadell*. Sabadell: UES, 1990 (Fulls d'Història Local; 9).

Fermín FONT, Pere HIDALGO. *El tapial, una tècnica constructiva mil·lenària*. Castelló, 1991.

Josep GIBERT. *La masia catalana. Origen, esplendor i decadència. Assaig històric descriptiu*. Barcelona: Editorial Millà, 1985.

Salvador LLOBET I REVERTIER. "La casa rural" dins *Geografia de Catalunya*, vol. I. Barcelona: AEDOS, 1958.

Salvador LLOBET I REVERTIER. *El medi i la vida al Montseny. Estudi geogràfic*. Granollers: Museu de Granollers, 1990.

Josep MARTÍ I PÉREZ. "Arquitectura popular catalana: la capacidad de crecimiento de la masía" dins *Arquitectura popular en España*. Madrid: CSIC, 1990.

Josep M. MASAGUÉ I TORNÉ. *Estudi arquitectònic de les masies del Ripoll*. Barcelona: IDES, Diputació de Barcelona, vol. II, 1998.

Jeroni MONER I CODINA, Arcadi PLA I MASMIQUEL, Josep RIERA I MICALO. "La masía. Historia y tipología de la casa rural catalana" dins *2c Construcción*, Barcelona: Grupo 2C, núm. 17-18 (1981).

Josep MORA I CASTELLÀ. *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La Universidad de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Cervera: [edició de l'autor], 1997.

Neus PEREGRINA, Josep CASTELLS. *Les masies de Terrassa*. Terrassa: Museu de Terrassa, 1997.

Joaquim PLA I CARGOL. *Art popular i de la llar a Catalunya. Les arts humils. Els treballs en ferro. Les ceràmiques i els vidres, les estampes i el gravat. La masia. Els vestits*. Barcelona: Parsifal Edicions, 1995.

Esteve PRAT I PAZ, Pere ROCA I ROUMENS. "La masia de Can Casamada. Estudi arquitectònic", *Plaça Vella* (Castellar del Vallès: Arxiu d'Història de Castellar), núm. 13 (1984).

Pere PUIG I USTRELL. *Capbreu primer de Bertran, acòlit, notari de Terrassa 1237-1242*, Barcelona: Fundació Noguera, 1992.

Pere PUIG I USTRELL. *El monestir de Sant Llorenç del Munt. Diplomataris dels segles X i XI*. 3 v. Barcelona: Fundació Noguera, 1995.

Ramon RIPOLL I MASFERRER. *Les masies de les comarques gironines*. Girona: Gòthia, 1983.

Pere ROCA I FABREGAT [et al.] *Can Deu, de mas a parc. Història i medi*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 2001.

J. ROSSELL I CASABLANQUES. *El rodal de Sabadell*. Sabadell: Imprenta Sallent, 1937.

Joan SÀBAT I ANGUERA. *Estudio histórico crítico del municipio de San Pedro de Tarrassa y su supresión*. Terrassa: Ipr. José Ventayol y Vilà, 1904.

Eva SERRA. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona: Crítica, 1988.

Josep SOLER I PALET. *Monografia de la parròquia de Sant Julià d'Altaura*. Terrassa, 1893.

Rafael SUBIRANA I OLLER. *Obra sabadellenca 1953-1978*. Sabadell, 1979.

Ignasi TERRADAS. *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial, 1984.

Marc-Aureli VILA I CAMPOSADA. *La casa rural a Catalunya. Cases aïllades i cases de poble*. Barcelona: Edicions 62, 1995.

Joan VILÀ I VALENTÍ. *El món rural a Catalunya*. Barcelona: Curial, 1973.

Salvador VILARRASA I VALL. *La vida a pagès*. Ripoll: Impremta Maideu, 1975.

Josep VINYETS [et al.] *Sentmenat, nou itineraris d'interès*. Sentmenat: Grup d'Amics del Museu-Arxiu de Sentmenat, 1988-1996.

Ramon VIOLANT I SIMORRA. *L'art popular a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1976.